

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

“МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ”

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Місьцеве
самоврядування»

Лось Любов Дмитрівна

Науковий керівник

к. держ. упр., доцент Вакуленко Володимир
Миколайович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від « 7 » грудня 2023 р., протокол №18 _____.
Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного
управління, професор

Колтун Вікторія Семенівна


Підпис

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Лось Л.Д. Механізми фінансування місцевого економічного розвитку. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Зміст роботи:

Загальна характеристика місцевого економічного розвитку, механізму фінансування, законодавче регулювання у сфері фінансування місцевого економічного розвитку. огляд міжнародного досвіду. Практики застосування стратегій і механізмів фінансування місцевого економічного розвитку в громадах України. Шляхи вдосконалення механізмів і інструментів фінансування місцевого економічного розвитку.

Ключові слова: місцевий економічний розвиток, механізм фінансування, бюджетні механізми, інвестиційні механізми, кредитні та грантові механізми.

ANNOTATION

L. Los'. Financing mechanisms for local economic development. – Qualifying master's thesis on manuscript rights.

Qualifying master's thesis for the degree of higher education of the second (master's) level of knowledge 28 «Public administration and administration», specialty 281 «Public administration and administration». - Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

Content of the work:

General characteristics of local economic development, financing mechanism, legislative regulation in the field of financing local economic development. review of international experience. Practices of applying strategies and financing mechanisms of local economic development in the communities of Ukraine. Ways to improve the mechanisms and tools of financing local economic development.

Keywords: local economic development, financing mechanism, budgetary mechanisms, investment mechanisms, credit and grant mechanisms.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Гринчук Н.М., Лось Л.Д. Фінансування місцевого економічного розвитку. Відкритий діалог «Добре багаторівневе демократичне врядування в Україні : Матеріали Міжн. круглого столу до Дня місцевого самоврядування. (Київ, 5 грудня 2023 р.). Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2023. (у друці)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ І ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	10
1.1. Поняття і сутність механізму та інструментів фінансування місцевого економічного розвитку	10
1.2. Законодавче регулювання у сфері фінансування місцевого економічного розвитку	20
1.3. Огляд міжнародного досвіду з фінансування місцевого економічного розвитку	26
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ І ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....	31
2.1. Аналіз основ і еволюційних змін у фінансуванні місцевого економічного розвитку	31
2.2. Практики застосування стратегій і механізмів фінансування місцевого економічного розвитку в територіальних громадах України.....	37
2.3. Основні проблеми, які виникають в економічному розвитку територіальних громад і застосуванні механізмів їх фінансування	46
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ І ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	51
3.1. Узагальнення та адаптація досвіду зарубіжних країн щодо впливу механізмів і інструментів фінансування на місцевий економічний розвиток....	51
3.2. Концептуальні підходи до забезпечення фінансування і розвитку громад.....	56
Висновки до розділу 3	63
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТОК.....	77

ВСТУП

Актуальність проблеми. Місцевий економічний розвиток (МЕР) у розвинутих країнах світу є процесом економічного зростання та поліпшення якості життя, який здійснюється шляхом самоврядування та саморозвитку соціально економічних систем місцевого рівня, але підтримується й вищими рівнями державної влади. Сьогодні в розвинутому світі спостерігається особливий інтерес до МЕР, який, шляхом використання творчого потенціалу громади, створює вищі конкурентні умови для розвитку своїх територій і забезпечує високий рівень добробуту людей.

Ще кілька десятків років тому, першочерговим завданням розвитку у багатьох країнах було створення потужного національного уряду, з широкими повноваженнями і відповідальністю за економічний стан країни, регіонів та міст. Система управління розвитком населених пунктів цілком підпорядковувалась центральному управлінню. Але сьогодні у сфері МЕР триває активна децентралізація – органи влади вищого рівня передають свої повноваження муніципалітетам, що мають стати відповідальними за всі аспекти свого добробуту. Місцеві громади разом з місцевими владами самостійно розробляють стратегії розвитку і самі дають звіт за розвиток своєї території. Причин цього процесу є багато. Влада стала неспроможною задовольняти зростаючі потреби громад. Виникла необхідність в передачі функцій планування, розробки програм та наданні послуг з вищих рівнів влади на нижчі. Вагомий внесок в еволюцію МЕР зробили процеси бурхливого технологічного розвитку та глобалізації зі змінами в суспільних трендах, зростанні експертного потенціалу громад та їх партисипації в процесах управління місцевим розвитком, а також значне посиленням світової конкуренції.

Поняття «місцевий економічний розвиток» розглядається з різних точок зору, так як дане поняття застосовують в різних дисциплінах. Також його по-різному застосовують в контексті різних політичних і соціально-економічних

умов. Світова практика розглядає місцевий економічний розвиток як комплекс інтегрованих заходів, спрямованих на створення чи вдосконалення системи соціально-економічних зв'язків задля забезпечення стійкого розвитку економіки певної території.

Сьогоднішнє законодавство хоч і регулює сферу фінансування місцевого економічного розвитку, проте є багато прогалин. Українське законодавство охоплює переважну більшість основних механізмів та інструментів фінансування МЕР, що застосовуються у світі. При цьому в українській практиці їх застосування зазвичай є невпорядкованим та безсистемним.

Нині для України набуває особливої актуальності і прийняття термінових рішень щодо вирішення проблем фінансування МЕР у процесі відновлення громад, відповідності законодавства у розрізі інтеграції України з Євросоюзом.

Комплексного розуміння концепції місцевого економічного розвитку, як системи взаємопов'язаних та взаємоузгоджених механізмів і заходів в Україні бракує як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівні. Більшість українських міст визначає пріоритетом залучення інвестицій до економіки, до проектів відродження, проте наразі не має спроможності системно планувати і втілювати політику, що була би спрямована на поліпшення інвестиційного клімату, із формування необхідних умов та застосування належних способів для залучення коштів з усіх можливих джерел на потреби МЕР.

Тому, дослідження механізмів фінансування місцевого економічного розвитку є актуальними і доцільними.

Вагомий внесок в розвиток досліджень фінансування МЕР та їх наслідків зробили такі вчені, як: Мамонова В., Балдич Н., Гринчук Н., Чорній Л., Рубановський К., Борода М., Васильченко Г. та ін. Проте, слід зазначити, що у вітчизняній літературі пишуть, що дослідження мають продовжуватися, так як реформа децентралізації ще не завершилася. А основна мета децентралізації – наблизити владу до мешканців, а мешканців – до влади для підвищення доступності та якості освітніх, медичних, культурних, адміністративних, комунальних і соціальних послуг, які отримують жителі громад.

Феномен явища «місцевий економічний розвиток» виник внаслідок процесів глобалізації, які визначають головними чинниками в майбутньому розвитку світової економіки. Але слід пам'ятати, що транснаціональні корпорації розташовують свої виробництва у місцевостях, де існує найбільш конкурентне (продуктивне) середовище, тобто локалізуються. Всі території конкурують у залученні цих робочих місць та впровадженні діяльності, яка має високу продуктивність та забезпечує високі результати. Одночасна дія глобалізації та локалізації стає формулою «нової» економіки.

Метою магістерської роботи є вивчення механізмів фінансування місцевого економічного розвитку та розробка пропозицій щодо їх практичного застосування в територіальних громадах.

Для досягнення означеної мети в роботі поставлені такі основні **завдання**:

- з'ясувати сутність понять «місцевий економічний розвиток», «механізм фінансування» та критерії поділу механізмів на групи: бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові;
- проаналізувати правове забезпечення місцевого економічного розвитку, механізмів та інструментів його фінансування;
- здійснити огляд міжнародного досвіду фінансування місцевого економічного розвитку;
- провести аналіз практики застосування механізмів фінансування місцевого економічного розвитку в українських громадах на прикладі Олевської громади, встановити основні проблеми, які виникають;
- аргументувати шляхи вдосконалення механізмів фінансування місцевого економічного розвитку в територіальних громадах України на основі узагальнення досвіду зарубіжних країн;
- обґрунтувати можливості Олевської громади через призму існуючих концепцій місцевого економічного розвитку та перспективні механізми їх фінансування.

Об'єктом дослідження є місцевий економічний розвиток.

Предметом дослідження - механізми фінансування місцевого економічного розвитку.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети та завдань магістерської роботи, її об'єкта та предмета.

Основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання соціально-правових явищ і досягнення науки публічного управління та чинного законодавства України. У роботі використовувалися такі наукові методи:

- історико-правовий, що дозволив прослідкувати становлення механізмів фінансування МЕР, а також визначити вплив розвитку суспільства на законодавчий процес;

- порівняльно-правовий метод застосовувався при порівняльному аналізі фінансування МЕР в Україні та інших країнах світу;

- статистичний - при вивченні ситуації у територіальних громадах;

- формально-юридичний - дав можливість проаналізувати взаємозв'язок та співвідношення норм, які регулюють механізми та інструменти фінансування МЕР,

- узагальнення – сприяли дослідженню наукових джерел, які містять суб'єктивні погляди на вдосконалення процедур, алгоритмів фінансування МЕР та ін. т

Використання в магістерській роботі вказаних методів дослідження забезпечило його цілісність, а також об'єктивність отриманих наукових результатів.

Теоретичною базою дослідження стали роботи українських та зарубіжних вчених в галузі фінансування МЕР. Нормативну базу дослідження склали Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про засади державної регіональної політики», «Про співробітництво територіальних громад», «Про стимулювання розвитку регіонів» та ін.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що запропоновані положення і висновки можуть бути враховані:

- при застосуванні механізмів та інструментів фінансування МЕР на практиці;

- під час проведення подальших наукових досліджень проблем, що виникають у процесі застосування механізмів та інструментів фінансування МЕР;

- при внесенні змін в законодавчі і нормативні акти України;

- при підготовці лекційних і тренінгових курсів.

Структура магістерської роботи обумовлена метою та завданням дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг кваліфікаційної магістерської роботи становить 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ І ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Поняття і сутність механізму та інструментів фінансування місцевого економічного розвитку

На початку нашого дослідження доречним було б з'ясувати, що ми маємо на увазі коли говоримо про місцевий економічний розвиток (далі – МЕР). І відразу відмічаємо, що на сьогоднішній день не існує єдиного універсального його визначення, не зважаючи на широкі обговорення та дедалі більшу популярність і в розвинених країнах, і в країнах, що розвиваються. Це зумовлено тим, що місцевий економічний розвиток в різних науках розуміють по-різному, наприклад, соціології чи місцевого планування, урбаністики чи економіки, чи в інших, а також через те, що його по-різному застосовують в контексті різних політичних, демографічних і соціально-економічних умов.

За відсутності загальноприйнятої дефініції МЕР, його - місцевий економічний розвиток, здебільшого описують не простим формулюваннями, а з точки зору його цілей, тобто: «чому, для чого він потрібен місцевий економічний розвиток?» на відміну від «що таке місцевий економічний розвиток?». В.М.Вакуленко і Н.М. Гринчук зазначають: «У першому випадку місцевий економічний розвиток розглядають як процес, що впливає на зростання та реструктуризацію економіки, який веде до таких бажаних результатів, як, зокрема: створення робочих місць, допомога в створенні нового бізнесу, зміцнення чи розширення наявних підприємств, створення нових можливостей для жінок-підприємців, а також поліпшення якості життя» [1] .

Для більшого розуміння що ж таке місцевий економічний розвиток варто розглянути декілька визначень, які мають і спільні, і відмінні риси. Джордж

Едвард (Тед) Треллер у своїй роботі наводить декілька визначень: «місцевий економічний розвиток -

це процес, у рамках якого партнери з державних або муніципальних, ділових і неурядових кіл працюють разом задля створення кращих умов для економічного зростання та нових робочих місць. Місцевий економічний розвиток, таким чином, відбувається в громадах, які постійно поліпшують свій інвестиційний клімат і середовище сприяння бізнесу з метою підвищення своєї конкурентоспроможності, збереження робочих місць і збільшення доходів;

процес розвитку за участю всіх зацікавлених сторін, який заохочує встановлення партнерських зв'язків між ключовими приватними та державними партнерами на визначеній території і сприяє спільній розробці та реалізації єдиної стратегії розвитку через використання місцевих ресурсів і відносних переваг у глобальному контексті з кінцевою метою створення гідних робочих місць і стимулювання економічної діяльності;

процес, у якому «місцева» влада або певний орган влади, установа чи організація від імені місцевої влади бере на себе завдання поліпшення спроможності громади (здебільшого поселення, селища, містечка чи міста) забезпечувати економічний прогрес і в кількісний, і в якісний спосіб. Місцевий економічний розвиток означає процес, у якому місцеві органи влади беруть на себе зобов'язання поліпшити економічний добробут та якість життя» [2].

Л.В. Лисяк підкреслює: «Світова практика розглядає місцевий економічний розвиток як комплекс інтегрованих заходів, спрямованих на створення чи вдосконалення системи соціально-економічних зв'язків задля забезпечення сталого розвитку економіки певної території» [3].

Різні підходи до визначення місцевого економічного розвитку зумовлене й тим, що всі місцеві території не мають повної схожості в соціальних, економічних чи політичних площинах, тому місцеві органи управління не можуть мати однакової мети, структури чи діяльності в рамках місцевого економічного розвитку. Варто відмітити, що місцевий економічний розвиток

передбачає гнучкість, можливість адаптації до середовища, в якому його реалізують.

Досвід економічно розвинених країн, в яких концепція МЕР набула поширення ще в 60-х роках ХХ ст., показує, що на різних етапах розвитку глобальної, національної та місцевої економіки змінюється зміст концепції місцевого економічного розвитку, а тому змінюються і механізми і практика застосування механізмів його фінансування.

Для реалізації проектів у сфері місцевого економічного розвитку місцеві органи влади використовують різноманітні механізми фінансування.

В.В. Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук під механізмом фінансування розуміють: «певну комбінацію методів та інструментів акумулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів» [4].

У світовій практиці використовують багато різних механізмів фінансування МЕР. Деякі з них є дуже поширеними, тобто можуть застосовуватись у багатьох країнах для вирішення значного кола соціально-економічних проблем, а деякі – спеціальними, тобто можуть застосовуватись лише для вирішення конкретних завдань у конкретній країні. А від того, який механізм обрати залежить успішність реалізації відповідних ініціатив у сфері МЕР.

Зазначені вчені підкреслюють «за джерелами залучення коштів механізми фінансування місцевого економічного розвитку можна поділити на бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові» [4].

Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко вважають: «Бюджетний механізм – це комплекс розроблених й законодавчо закріплених у державі форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для регулювання соціальних і економічних процесів, а основною ціллю цього регулювання є фінансове забезпечення темпів і пропорцій розвитку економіки та соціальних гарантій населення» [5].

Бюджетний механізм включає такі складові.

У першу чергу це податки та збори. Зарубіжний досвід передбачає широку базу для податків та зборів, які можуть встановлювати і збирати місцеві органи

влади в межах своєї компетенції. А от міста України мають обмежені можливості у використанні цього механізму, оскільки маємо досить високий рівень фінансової централізації (передбачено Податковим кодексом України) та обмежені податкові повноваження.

Продаж комунального майна – механізм, що обумовлює перехід права власності на комунальні активи. Даний механізм варто використовувати з обережністю, саме так підходять до нього у розвинених країнах, усвідомлюючи вичерпність такого способу забезпечення надходжень бюджету.

Оренда комунального майна – ще один механізм. Він віщує тимчасовий перехід права володіння та користування об'єктами чи майном комунальної власності. Так, міський бюджет від оренди майна має набагато менше коштів, ніж від продажів цього майна, але вони мають регулярний тобто відновлюваний характер і не призводять до втрати права власності на них. Найбільш доцільнішим як в міжнародній, так і в українській практиці є використання саме цього механізму для довго- та середньострокової оренди земельної ділянки;

Місцеві цільові програми. Це великою мірою механізм планування, управління, фінансування місцевого розвитку, що в тій чи іншій формі застосовується більшістю міст світу (у міжнародній практиці більш відомий як територіальна та галузева стратегія розвитку). Міські цільові програми дають змогу не тільки планувати відповідні видатки місцевих бюджетів, а й залучати додаткове фінансування у вигляді цільових коштів з державного бюджету у вигляді інвестицій, у такий спосіб збільшуючи дохідну частину бюджету, а також залучення спонсорських коштів, кредитів тощо.

Державні цільові програми – це вже механізм залучення коштів державного бюджету, щоби вирішувати проблеми у певній галузі або на певній території, при цьому вони мають бути визнані пріоритетними на загальнодержавному рівні і мати системний характер, тобто перешкоджати стійкому соціально-економічному розвитку країни або навіть декількох територіальних одиниць в її межах (у міжнародній практиці – це можуть бути національні галузеві програми або програми розвитку окремих територій).

Також варто відмітити, що поряд з центральним урядом, місцеві органи влади можуть ініціювати і бути співвиконавцями таких програм, залучаючи додаткові ресурси для вирішення найбільших проблем місцевого значення. [6]

Найбільш поширеним у визначені інвестиційного механізму є підхід Т.В.Білонога. На його думку: «інвестиційний механізм - це система формування організаційної структури, організації процесу узгодження інтересів суб'єктів інвестиційної програми, формування раціональних зв'язків між суб'єктами інвестиційної програми, організації інформаційного забезпечення реалізації інвестиційної програми, формування функціональної-змістовної структури реалізації інвестиційної програми, організації стратегічного і оперативного планування інвестиційної програми, організації управління процесом реалізації інвестиційної програми» [7].

Інвестиційний механізм передбачає: компенсації впливу, корпоратизацію комунальних підприємств, державно-приватне партнерство (ДПП). Компенсатори (штрафи, зокрема) дозволяють покривати негативний вплив зовнішніх чинників на територію, наприклад, забруднення навколишнього середовища. Корпоратизація комунальних підприємств – залучати додаткові кошти для МЕР шляхом передачі корпоративних прав на комунальне підприємство (або частини таких прав) приватним інвесторам та його перетворення на корпоративне.

Державно-приватне партнерство – це співробітництво між органами влади та приватним партнером. Воно дає можливість генерування ресурсів для реалізації великих інфраструктурних соціально значимих проєктів. В межах даного механізму відбувається розподіл між учасниками партнерства - публічним і приватним секторами - видатків, ризиків та майбутніх вигод/прибутків. Варто відмітити, що ДПП являється одним з найпоширеніших механізмів фінансування саме грандіозних інфраструктурних проєктів у всіх економічно-розвинених країнах світу.

Кредитний механізм – це сукупність принципів, організаційних форм, законодавчих норм, методів і правил, спрямованих на управління кредитом. У

Економічній енциклопедії зазначено: «термін «кредитний механізм» вживався за командно-адміністративної економіки й відображав реально існуючі механізми з організації та управління кредитними відносинами. За соціальної ринкової економіки, в якій немає жорсткого адміністративного тиску на кредитні відносини й застосовуються лише деякі методи державного регулювання, адекватнішим є поняття «кредитна система» [8].

Варто відмітити, що без кредитних механізмів МЕР практично не відбувався, вони є невід'ємною його частиною.

Кредитний механізм передбачає використання:

облігаційних позик – залучення до місцевих бюджетів фінансових ресурсів, що передбачає емісію облігацій місцевими органами влади (муніципалітетами). Муніципальні облігації бувають 3 видів: бездохідні, дохідні та змішаного типу. Дохідні облігації випускаються для фінансування об'єктів, з доходів яких і відбуватиметься їх погашення. Бездохідні облігації забезпечуються комунальним майном, чи доходами місцевого бюджету. А от облігації змішаного типу не приносять доходу, але їх погашення забезпечують доходи від/або створених об'єктів. Слід відмітити, що муніципальні облігаційні позики широко застосовують у економічно розвинених країнах світу;

безоблігаційних позик – залучення до місцевих бюджетів фінансових ресурсів від комерційних банків, інших фінансових інституцій на умовах платності, строковості і повернення. За підрахунками, у країнах ЄС надходження місцевих бюджетів за рахунок безоблігаційної позики доходять до 10-15%, а от у наших містах України - не перевищує 5%;

кредитів міжнародних фінансових організацій – позикових коштів, що надаються міжнародними фінансовими організаціями (МФО) на потреби громад і місцевого економічного розвитку. Вони мають пільгові умови, зокрема, знижені процентні ставки, пільговий період погашення кредиту, порівняно більш тривалий період користування коштами тощо;

місцевих гарантій – залучення позикових ресурсів суб'єктами господарювання, що здійснюють свою діяльність на певній території, де місцева

рада бере на себе зобов'язання (в Україні тільки щодо комунального сектору) повного чи частини погашення основної суми боргу або відсоткових виплат коли такий суб'єкт господарювання збанкрутував по суті – тобто неспроможний здійснити свої боргові зобов'язання. Варто зазначити, що місцеві гарантії надаються на умовах платності, строковості та майнового забезпечення за рішенням органу місцевого самоврядування. Використовуються вони і для підтримки розвитку місцевого бізнесу.

Особливість грантового механізму – можливість знаходити й інвестувати в найбільш ефективні проекти розв'язання актуальних проблем. Завдяки грантам бізнес починає підтримувати ті сектори, яким довіряють цільові групи набувачів благодійної допомоги, але які найчастіше залишаються без уваги та підтримки бізнесу. В.В.Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук до грантових механізмів включають:

«міжнародну технічну допомогу – ресурси, що, відповідно до міжнародних договорів, надаються донорами, такими як уряди іноземних держав, уповноважені організації, а також міжнародні організації, на безоплатній та безповоротній основі для вирішення пріоритетних завдань суспільної трансформації та економічного розвитку. Міжнародна технічна допомога може надаватися у вигляді майна, робіт чи послуг, інтелектуальної власності, а також фінансових ресурсів;

гранти міжнародних донорських організацій – ресурси, що надаються у вигляді безповоротної фінансової допомоги, благодійних внесків, а також пожертв, що мають цільове призначення на вирішення певної суспільно значущої проблеми. Дані гранти так само можуть надаватися у вигляді майна, робіт чи послуг, а також фінансових ресурсів. Дуже часто гранти міжнародних донорських організацій використовують як супровідну та підтримувальну функцію щодо інших механізмів фінансування, зокрема інвестиційних проектів або кредитів міжнародних фінансових організацій;

проекти корпоративної соціальної відповідальності – добровільні ініціативи приватних підприємств щодо впровадження некомерційної

діяльності, спрямованої на соціально-економічний розвиток населених пунктів і територій їх бізнесової присутності. Такі проекти спрямовані на реалізацію соціальних ініціатив, але при цьому можливим є фінансування окремих потреб місцевого економічного розвитку;

ендаумент – цільовий фонд, призначений для використання у некомерційних цілях, переважно з метою фінансування організацій та ініціатив у сфері освіти, культури чи охорони здоров'я, та наповнюється за рахунок благодійних внесків» [4].

Отже, перелік механізмів фінансування місцевого економічного розвитку є досить широким. Але, варто відмітити, що кожна громада має свої проблеми, як і можливості, тому механізми фінансування МЕР мусять відповідати поставленим завданням та цілям розвитку, що вони для себе визначають.

Чинне українське законодавство та практика діяльності органів місцевого самоврядування уможливають використання переважної більшості механізмів фінансування МЕР, що є відомими у світовій практиці та зазначені вище. Проте, застосування цих механізмів у наших громадах зазвичай є неупорядкованим та безсистемним, що породжує ще чимало запитань.

Оскільки кожне місто чи громада є винятковою, логічно, що кожен із них повинен мати, і має, відмінний від інших підхід до місцевого економічного розвитку. Незважаючи на це, існують певні ключові функції, які визначають напрям будь-якої діяльності з місцевого економічного розвитку. Джордж Едвард (Тед) Треллер якраз підкреслює цей функціональний підхід: «Різниця між ініціативами з місцевого економічного розвитку в окремих муніципалітетах визначається різним рівнем уваги, яку приділяють кожній із таких функцій (у тому числі відсутністю уваги); обсягом окремих заходів і видів діяльності, які здійснюють у контексті кожної функції» [2].

Варто відмітити, що інструменти можна використовувати для розв'язання типових економічних проблем територій. Якщо за основу брати європейський підхід до стратегій розвитку територій, то він складається із трьох основних

компонентів: підтримка бізнесу, розвиток людського капіталу та підвищення привабливості територій.

Загалом ці три вектори включають близька 30 типових інструментів економічного розвитку в томі числі і місцевого. Так підтримка бізнесу – інструменти, що допомагають збільшити кількість підприємців та компаній, покращувати якість робочих місць, підвищувати інновативність економіки. Сюди відносять: центр підтримки бізнесу; мікрокредитування; гарантії; гранти для бізнесу; індустриальний парк; технопарк / науково-технологічний парк; агенцію місцевого економічного розвитку; бізнес-інкубатор; центр трансферу технологій та ін.

Воробей В., Кравчук К., Крижанівський В., Поліковська Ю. зазначають, що: «на привабливість територій впливають інструменти, що мають на меті підвищення якості інфраструктури та громадських просторів, а також збереження навколишнього середовища. Існують такі інструменти привабливості територій, як: міжрегіональні проекти; кластери; державно-приватні партнерства; програми розвитку територій присутності бізнесу; розвиток інфраструктури; центр залучення інвестицій; стратегія просторового розвитку; якірні проекти [10].

Всі наведені інструменти є досить дієвими для місцевого економічного розвитку. Але їх застосування на певній території інколи є неможливим або навіть не доречним. Так як різні територіальні громади мають різні цілі та напрямки розвитку, тому на різних територіях застосовуються різні види інструментів МЕР.

Для того, щоб визначити чи потрібні наведені інструменти фінансування місцевого економічного розвитку містам України, зробимо їх коротку характеристику.

Центр підтримки бізнесу - інституція, завданням якої є супровід малого та середнього бізнесу задля його більш успішного та активного розвитку. Розвинені країни вже давно фінансують розвиток малого та середнього бізнесу на рівні місцевих громад, так як це створення нових продуктів, послуг та ринків;

підвищення довіри бізнесу до інституцій підтримки; створення робочих місць та підвищення їх якості. Результат такого фінансування є лише позитивним: більше бізнесу, збільшення продажів, регіональне розширення місцевого бізнесу, більше експорту, а отже місцевий економічний розвиток.

«Мікрокредитування – фінансовий механізм, за якого підприємці з певної території або галузі отримують невеликі позикові кошти на тривалий термін та на поворотній основі. При мікрокредитуванні відбувається підвищення довіри бізнесу до органів місцевого самоврядування та інституцій підтримки бізнесу; покращення доступу до фінансування; створення нових робочих місць; зростання підприємницької ініціативи; збільшення податкових надходжень від бізнесу. Результатом мікрокредитування є підвищення продуктивності та ефективності бізнесу, запуск нових продуктів та послуг, а також стабілізація операційної діяльності» [2].

Оснoву гарантії складає зобов'язання третьої інституції повністю або частково виплачувати платежі на користь кредитора у разі невиконання позичальником зобов'язань за одержаними позиками. Гарантії впливають на підвищення економічної активності бізнесу, зростання місцевих виробництв, зростання кількості робочих місць, зростання рівня заробітної плати, а також зростання надходжень до місцевих бюджетів. Результатом даного інструменту фінансування МЕР є зменшення ризиковості кредитів для підприємців, зростання обсягу кредитування, зменшення рівня відсоткових ставок, інвестування у нові продукти та розширення виробництва.

Гранти для бізнесу - безповоротна фінансова допомога відповідно до пріоритетів грантодавця, впливають на популяризацію підприємства, створенню нових робочих місць, підвищенню довіри бізнесу до інституцій підтримки бізнесу. Завдяки цим грантам громади можуть допомогти вивести бізнес на нові ринки, започаткувати новий або ж вирішити певні проблеми бізнесом (грантоотримувачами) [11].

Індустріальні парки – це територія, готова для розміщення виробництв, забезпечена енергоносіями, транспортною інфраструктурою, що управляється

керуючою компанією. Нині мода на їх створення. Індустріальні парки підвищують привабливість території для бізнесу, сприяють динаміці економічного розвитку, а також кількості робочих місць і запобігають зменшенню відтоку населення. Поряд з індустріальними парками існують технопарки/науково-технологічні парки – центри, в яких забезпечуються сприятливі умови для науково-технічних інноваційних проєктів, які використовуються спільними зусиллями наукових осередків та промисловості. Дані парки створюють якор для бізнес-проєктів міжнародного рівня. Тут є можливість працевлаштування для талановитої молоді, збільшення конкурентоспроможності, генерація нової наукової продукції [12].

1.2. Законодавче регулювання у сфері фінансування місцевого економічного розвитку

Упродовж багатьох років існування незалежної України, законодавство у сфері фінансування економічного розвитку так і не було остаточно сформовано, цей процес продовжується. Щоб зрозуміти можливості для реалізації механізмів фінансування МЕР в аспекті європейської інтеграції, а особливо повоєнного відновлення, варто розглянути всю систему та взаємозв'язок законодавчих актів між собою.

Фінансування місцевого економічного розвитку в Україні, як і в будь-якій іншій державі, формується та реалізується на основі комплексу національного законодавства, яке в свою чергу має відображати об'єктивні потреби суспільства. Найближчою до людей владою є органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Отже, саме вони повинні мати широкі повноваження і достатньо коштів, щоб бути спроможними вирішувати усі місцеві питання і нести за це відповідальність за місцевий економічний

розвиток. Виникає необхідність пошуку найбільш оптимальних і ефективних шляхів та методів розв'язання існуючих проблем.

В Україні з 2014 року відбувається децентралізація – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування [14]. Новостворені громади отримали більше фінансових ресурсів, прями відносини з державним бюджетом, та ширші повноваження та обов'язки. Згідно із Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020»: «відхід від централізованої моделі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні були визначені як ключові цілі державної політики у сфері децентралізації» [15].

Законодавство з питань фінансування місцевого економічного розвитку починається із Конституції України [16], Бюджетного кодексу України [17], Податкового кодексу України [18], Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні» [19], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [20], «Про засади державної регіональної політики» [21], «Про співробітництво територіальних громад» [22], «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку» [23], «Про стимулювання розвитку регіонів» [24]. А також існує ряд підзаконних актів, постанов, розпоряджень, наказів, серед яких, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» [25] та інші.

Враховуючи, що фінансове забезпечення розвитку територій здійснює велика кількість суб'єктів господарювання, і кількість їх у процесі децентралізації збільшилась, актуальним є розуміння того, які трансформації правових засад фінансового забезпечення розвитку територіальних громад вже відбулися від початку реформування і що ще потрібно для суттєвого поліпшення ситуації.

Конституція України визначає основні засади діяльності органів місцевого самоврядування, так ст. 142 визначає, що: «матеріальною та фінансовою

основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад» [16].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [19] більш конкретно розкриває поняття про фінансове забезпечення територіальних громад, які закріплюються в Конституції України. В цьому Законі передбачено, що до прав та повноважень органів місцевого самоврядування належить, зокрема, самостійна підготовка, затвердження та виконання місцевих бюджетів. Тобто територіальні громади самостійно і автономно формують місцеві бюджети. Також на місцевому рівні уточнюються і закріплюються основні принципи бюджетної політики, а саме поділ бюджету на бюджет розвитку та поточний бюджет, поділ коштів у видатковій та дохідній частинах, на кошти для виконання власних та делегованих повноважень. До того ж в законі передбачений певний стимулюючий механізм для залучення органами місцевого самоврядування додаткових фінансів до бюджету.

Завдяки змінам до Бюджетного та Податкового кодексів України у територіальних громадах з'явилися додаткові можливості для збільшення доходів місцевого бюджету. Так, наприклад, до місцевого бюджету зараховується 80% екологічного податку, а плата за надання адміністративних послуг та держмита передана з держаного бюджету до місцевих бюджетів. Завдяки податковим змінам органи місцевого самоврядування отримали можливість визначати податкові ставки та пільги з місцевих податків та зборів, плата за землю стала належати до категорії місцевих податків, був введений акцизний збір в обсязі 5% від реалізації тютюнових, алкогольних виробів і нафтопродуктів для сплати на території відповідної територіальної громади.

Основою децентралізації став Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [20], який дозволив об'єднати неспроможні села та селища міського типу з більш фінансово спроможними містами. Тим самим при добровільному об'єднанні громади мали можливість отримати державні дотації,

субвенції, які могли спрямувати на розвиток місцевого самоврядування, інфраструктуру, і в тому числі на місцевий економічний розвиток.

Створення Державного фонду регіонального розвитку дозволило фінансувати розвиток на засадах відбору найкращих та найефективніших проектів на конкурсній основі. При цьому цілі проекту регіонального розвитку мали відповідати пріоритетам Державної стратегії регіонального розвитку та містити пропозиції з місцевого економічного розвитку.

Звичайно зміни у бюджетній та податковій сфері мають позитивні результати, так як вони підвищили якість фінансового забезпечення територіальних громад та приріст надходжень до місцевих бюджетів. Значну роль при цьому відіграв і механізм бюджетного вирівнювання, відповідно до якого дозволяється залишити частину коштів у місцевих бюджетах у вигляді реверсної дотації.

На нашу думку, найбільших змін у останні роки зазнала правова база державно-приватного партнерства, який ми розглядаємо як інвестиційний механізм фінансування МЕР. Після затвердження в новій редакції Закону України "Про концесію" від 03.10.2019 № 155-IX та змін до базового закону "Про державно-приватне партнерство", з 2020 року у цій царині прийнято 8 постанов Кабінету Міністрів України:

від 01.07.2020 № 541 "Про затвердження Порядку заміни приватного партнера (концесіонера) за договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства (концесійним договором)";

від 22.07.2020 № 621 "Про затвердження Порядку повернення концесієдавцю об'єкта концесії після припинення дії концесійного договору";

від 12.08.2020 № 706 "Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів";

від 09.10.2020 № 950 "Про затвердження Порядку залучення радників для підготовки проекту, що здійснюється на умовах концесії";

від 20.08.2021 № 909 "Про порядок проведення концесійного конкурсу та конкурентного діалогу в електронній торговій системі";

від 04.11.2022 № 1241 “Про затвердження Порядку ведення Реєстру довгострокових зобов’язань у рамках державно-приватного партнерства”;

від 08.02.2023 № 117 “Про затвердження Порядку прийняття рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства”;

від 14.03.2023 № 222 “Про затвердження Порядку спрямування коштів на підготовку проектів державно-приватного партнерства та виконання довгострокових зобов’язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об’єктів державної власності”;

а також 4 Накази Мінекономіки (Міністерства економічного розвитку і торгівлі України):

від 07.06.2016 № 944 “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо застосування Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними”;

від 26.05.2020 № 986 “Про затвердження Порядку подання державними партнерами (концесієдавцями) щорічного звіту про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійного договору” зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 06.07.2020 № 628/34911;

від 22.12.2020 № 2721 “Про затвердження Порядку конкурсного відбору незалежних експертів”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.02.2021 № 191/35813;

від 14.12.2021 № 1067 “Про затвердження Методики аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31.01.2022 № 109/37445.

Але до війни ці зміни не призвели до бурхливого росту проектів ДПП — протягом наступних 2 років було укладено всього 4 нові угоди ДПП. Так, вплив пандемії коронавірусу був відчутним, проте виявлено і недосконалість правового регулювання, підготовкою проектів від 1,5 до 2 років.

Повномасштабне вторгнення РФ лише погіршило ситуацію. І якщо навіть розглянути існуючий законопроект №7508, що вносить зміни до понад двадцяти

законів, зокрема суттєво оновлює обидва ці базові закони ДПП, є ризики, пов'язані з загальними аспектами здійснення ДПП/концесії; проведенням конкурсу на визначення приватного партнера/концесіонера та укладенням договору за його результатами; фінансовими та майновими аспектами здійснення ДПП/концесії; підготовкою та відбором проєктів з відновлення інфраструктури та економіки, будівництва житла з допороговим значенням; неоприлюдненням інформації про конкурси на визначення приватного партнера/концесіонера. У першу чергу це ризики щодо повноважень конкурсної комісії визначення 1 або декількох "інших" критеріїв кваліфікаційного відбору, відмінних від тих, що визначені законом. На власний розсуд встановлення будь-яких критеріїв під окреслені категорії, може штучно звужувати конкуренцію, містити корупційні ризики. Це ж стосується обмеження максимальної кількості претендентів та відбору найкращих чи відсутності альтернативного способу оскарження дій, рішень, бездіяльності державного партнера/конкурсної комісії чи обмеження щодо проведення аукціонів тощо

Законопроект №7508 встановлює своєрідний порядок підготовки проєктів з відновлення на 7 років з моменту припинення або скасування воєнного стану. При підготовці таких проєктів не вимагатиметься техніко-економічне обґрунтування та аналіз ефективності здійснення ДПП.

Таке спрощення порядку підготовки проєктів ДПП, зокрема концесії, для пришвидшення відновлення може викликати не лише неякісні або економічно необґрунтовані проєкти, але й неефективне використання бюджетних коштів на їх підготовку протягом тривалого часу навіть після закінчення війни, і вони можуть бути відірвані від реальних потреб громад. Тобто все це доказує, що удосконалювати нормативне забезпечення ДПП потрібно і надалі.

Крім того констатуємо, що окремого закону про механізми та інструменти фінансування місцевого економічного розвитку в Україні на існує. Так само на законодавчому рівні не визначено поняття, принципи, алгоритми МЕР. Тому територіальні громади змушені самі для себе визначати основні пріоритетні напрямки для економічного розвитку і використовувати ті механізми та

інструменти фінансування МЕР, які вони вважають найбільш доречними до ситуації та можуть стати успішними.

1.3. Огляд міжнародного досвіду з фінансування місцевого економічного розвитку

Фінансування МЕР, як свідчить світова практика, спрямоване на подолання диспропорційності, нерівності у розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць (міст, земель, комун тощо), активізацію внутрішнього потенціалу їх розвитку і економіки. Такі цілі притаманні для багатьох країн і для їх досягнення застосовують подібні інструменти. Державні програми часто підтримують місцеві ініціативи, які, при цьому, відповідають національним або регіональним пріоритетам, наприклад, стимулюванням підприємницької діяльності, забезпеченням сталого розвитку або запровадженням механізмів соціального партнерства. Отже, центральні уряди залишаються активними стейкхолдерами у сфері МЕР, переважно через державні програми, дотації.

Так, у США для підтримки МЕР є пряма фінансова допомога фермерам, малому бізнесу, податкові преференції для певних інвестицій тощо. Варто зазначити, що уряди штатів беруть участь у реалізації програм федерального уряду, надають цільові субсидії і пільги щодо сплати місцевих податків. Якщо дослідити місцевий економічний розвиток США, то в останні десятиліття цілі федеральних програм декілька раз змінювалися. А саме, на початку 1990-х років домінувала реіндустріалізація окремих територій для збереження міжнародної конкурентоспроможності економіки США, а з 2000-х років - пряма фінансова підтримка конкретним підприємствам та безпосереднє сприяння місцевому економічному розвитку. Також слід відмітити, що щорічні видатки федерального бюджету на потреби МЕР становлять трохи менше 3% загального обсягу бюджетних видатків.

Уряд Канади реалізує цілу низку програм, які спрямовані на підтримку МЕР. Тут існують також регіональні агенції розвитку у складі Міністерства промисловості, а саме: Агенція розвитку можливостей розвитку Атлантичної Канади, Агенція економічного розвитку Північного Онтаріо, Агенція з деверсифікації економіки Західної Канади, а також Агенція економічного розвитку Канади для регіонів Квебек, які займаються місцевим економічним розвитком.

Слід зазначити, що основною федеральною програмою МЕР Канади є програма розвитку інфраструктури, яка реалізується у формі угод між федеральним та провінційними урядами, а у двох провінціях до керівництва залучаються представники муніципалітету. Результатом даної програми є створення сприятливої інфраструктури (муніципальні водопостачання та водовідведення, управління ТПВ, енергозабезпечення в будинках тощо). Також пріоритетами програми є транспорт, доступне житло, культура, підтримка туризму тощо. Біла С.О. пише: «фінансування програми розвитку інфраструктури Канади відбувається у пропорціях: федеральний уряд надає – 1/3 необхідних ресурсів, уряд провінцій – також 1/3, і ще 1/3 – відповідний муніципалітет» [9].

У країнах Європейського Союзу підтримання ініціатив у сфері МЕР відбувається шляхом реалізації програм урядів країн-членів, а також загальноєвропейських програм, що фінансуються із структурних фондів ЄС. Основними цілями спільної політики ЄС у сфері МЕР до 2030 року є: конвергенція, європейська територіальна кооперація, конкурентоспроможність та зайнятість.

Але так просто підтримка із структурних фондів країн ЄС не надається. Має бути відповідне складання програм економічного розвитку та ефективне витрачання коштів на такі програми, а в результаті – зміни на краще у місцевій економіці і отримання довгострокового економічного ефекту знову ж таки у вигляді стійкого економічного зростання та нові створені робочі місця.

Фахівці підкреслюють основні заходи, на реалізацію яких надається фінансова підтримка в ЄС: це «підтримка інновацій у сфері технологій та наукових досліджень; інвестиції в малі об'єкти інфраструктури з надання основних послуг громадянам у галузі транспорту, енергетики, довкілля, інформаційних і комунікаційних технологій; підтримка малого та середнього бізнесу, а з ним створення та забезпечення стійких робочих місць; формування мережі співробітництва і обміну досвідом між містами (регіонами) у економічній, соціальній та екологічній сферах; підтримка місцевого розвитку, досліджень та інновацій, що дає розвиток для внутрішнього потенціалу» [26].

Якщо ж проаналізувати стан фінансування МЕР в країнах ЄС на нинішньому етапі, то варто відмітити певне скорочення реалізації ініціатив в порівнянні з попередніми роками, де Європейська Комісія першочергово спрямовувала кошти структурних фондів у проблемні регіони для недопущення падіння рівня виробництва. Сьогодні ЄС здебільшого підтримує конкурентоспроможність та конвергенцію нових членів, так як розвиток економіки країн-членів на досить високому рівні.

Н.І. Балдич і Н.М. Гринчук зазначають: «з 2000 року по 2015 рік у ЄС було укладено близько 1184 угод публічно-приватного партнерства загальною вартістю майже 270 млрд. євро. Найбільший сектор з точки зору вартості укладених договорів – транспортний з кумулятивною сумою більше, ніж 150 млрд. євро. Більше 70% від усіх проектів даного сектору – проекти доріг і їх кількість становить близько 95 млрд. євро. Переважна більшість проектів публічно-приватного партнерства укладено у Великобританії (на 120 мільярдів євро, або більше 45% від загалу в ЄС). За виключенням, Словенії та Швеції, всі держави-члени ЄС приймають активну участь в проектах публічно-приватного партнерства у транспортному секторі, найчастіше використовуючи концесійну модель» [54].

Отже, аналіз міжнародного досвіду у фінансуванні МЕР показав, що досить значну підтримку надає держава своїм адміністративно-територіальним

одинацям, а саме тим, які потребують економічного розвитку. При цьому використовуються досить різні механізми та інструменти фінансування МЕР.

Висновки до розділу 1

Для більшості міст України одним із основних пріоритетів для підтримки життєдіяльності територіальної громади на якісному рівні є забезпечення динамічного місцевого економічного розвитку.

Огляд наукової думки показав, що на сьогоднішній день не існує єдиного загальноприйнятого визначення місцевого економічного розвитку, проте існують подібні характеристики, а саме: 1) підхід «знизу-вгору», коли саме місцеве населення приймає місцеві рішення з місцевих питань; 2) це колективізм і рівноправність процесу, в якому беруть участь стейкхолдери (всі зацікавлені сторони у МЕР); 3) обмеженість території МЕР, межі якої співпадають з адміністративними кордонами громади, міста, району чи області; 4) запровадження певних видів економічного стимулювання; 5) мета здійснення - досягнення певних якісних та/чи кількісних покращень в економіці і житті.

Досить невизначеним є поняття «місцевого економічного розвитку» і на законодавчому рівні, так як спеціального закону України, який би врегулював дану сферу не існує. Ми поки що не придумали нових механізмів та інструментів фінансування МЕР і нам залишається лише застосовувати ті інструменти та механізми, які використовують у своїй практиці розвинені країни світу. Але висвітлення нормативно правової бази, дозволило зрозуміти, що Україна знаходиться на етапі децентралізації, мета якої передати повноваження МЕР з державного рівня на місцевий. При цьому зроблено наголос на практичній складовій застосування механізмів і здійсненні пов'язаних з цим повноважень міських рад, специфіці, пов'язаній з формуванням та виконанням місцевих бюджетів, управлінням комунальною власністю тощо. Тому описаний кожний механізм та інструмент фінансування МЕР може слугувати практичною

рекомендацією щодо його застосування на рівні територіальної громади чи міста.

В роботі було коротко описано кожний механізм та інструмент фінансування МЕР для того щоб сформувавши комплексне уявлення про раціональні підходи до застосування конкретного механізму та інструменту та про те, для вирішення яких саме проблем економічного розвитку варто їх застосовувати.

Світова практика розглядає місцевий економічний розвиток як комплекс інтегрованих заходів, спрямованих на створення чи вдосконалення системи соціально-економічних зв'язків задля забезпечення сталого розвитку економіки певної території. Поки що українським містам бракує спроможності системно планувати і втілювати політику, спрямовану на залучення необхідних ресурсів для потреб економічного розвитку і територіальних громад. Проте не менш суттєвою проблемою для України залишається остаточно несформоване комплексне розуміння МЕР як системи взаємопов'язаних та взаємоузгоджених механізмів і заходів (як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях).

Отже, механізмів та інструментів фінансування місцевого економічного розвитку існує ціла низка. Застосовувати їх на практиці відразу всі не є обов'язковим, так як кожна окрема громада має свої особливості: територіальні, соціальні або економічні. А от підібрати саме ті інструменти та механізми, які зможуть максимально вплинути на МЕР, є головним завданням тих, хто займається управлінням громадою.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ І ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

2.1. Аналіз основ і еволюційних змін у фінансуванні місцевого економічного розвитку

Ми підтримуємо думку, що: «місцевий економічний розвиток варто розглядати як процес стратегічного партнерства місцевої влади, бізнесу та громади, направлений на прискорення темпів зростання продуктивності, заохочення інвестицій в нові та існуючі підприємства з високим потенціалом зростання та створення нових робочих місць, що формують високу додану вартість. Місцевий економічний розвиток – це спільна робота місцевих громад, задля формування конкурентних переваг території, що приведуть до сталого зростання економіки і підвищення якості життя для всіх членів громади. Діяльність у сфері МЕР охоплює створення стратегій, проектів та програм, які забезпечують формування такого бізнес клімату та місцевих умов, що сприяють економічному зростанню» [27].

Сьогодні майже всі регіони, міста, територіальні громади написали стратегії розвитку, проте ці стратегії мало пов'язані з місцевим економічним розвитком, не підтримані забезпеченими фінансово повноваженнями, а тому залишаються бути формальними документами, виконання яких не призводить до суттєвих змін. Тому доречним є розгляд механізмів та інструментів місцевого економічного розвитку в територіальних громадах, особливо після їх об'єднання і укрупнення, аналіз та виявлення недоліків, які виникають при практичному застосуванні механізмів.

Україна, як і інші країни, живе у глобалізованому світі, який передбачає розширення розмірів та форм міжнародних економічних зв'язків, відкриває

доступ до великого капіталу та ресурсів завдяки їх мобільності, нових технологій та ринків, призводить до поглиблення взаємозалежності між територіями. Так, транснаціональні компанії розширюють свої виробництва в місцевостях, де існує найбільш конкурентне і продуктивне середовище, тобто локалізуються. Країни та регіони зацікавлені в залученні цих робочих місць та впровадженні діяльності, яка має високу рентабельність та забезпечує високі результати.

Васильченко Г.В. зазначає: «глобалізація створює нові можливості для бізнесу, але не забезпечує рівність результатів для всіх суб'єктів однаково. Тобто внаслідок високої мобільності ресурсів (особливо фінансових, інформаційних та людських) формуються потужні потоки капіталу, що легко перетікають з однієї території в іншу, впливаючи позитивно на розвиток в місцях локалізації і, тим самим, поглиблюючи диспропорцію в розвитку іншої території. Варто відмітити, що привабливість території, як місця розташування певного виду господарської діяльності, зростає або знижується. Вона залежить від економічної політики, лібералізації ринку, очікуваних перспектив та сприятливості ділового клімату в тій чи іншій місцевості, що визначений, перш за все, правовими чинниками (законодавство, регуляторні акти та дозвільні документи), технологічними чинниками (дороги, виробництво, телекомунікації, освіта, кваліфікація, персонал), комерційними чинниками (мережі збуту, розташування, цінова політика), соціокультурними (ставлення, традиції, соціальні норми)» [28].

Тому саме глобалізація може послугувати і бути рушійною силою потоку іноземних інвестицій, які локалізовуватимуться у економічно вигідних місцевостях. В Україні ці явища глобалізації також присутні, але більше в місцевостях максимально наближених до країн-інвесторів. Відкритий ринок землі, який сьогодні має кардинально змінити економічне становище територій України, може стати початком досить потужної експансії глобалізації. Будемо сподіватися на створення нових сучасних підприємств, високопродуктивних робочих місць, якісний рівень життя громадян.

Варто зазначити, що світовий досвід сформував знання про місцевий економічний розвиток, який пройшов три етапи.

Васильченко Г.В. виділяє: «Перший етап - тривав з 60-х до початку 80-х років минулого століття. Даний етап МЕР передбачав залученням прямих іноземних інвестицій у будь-які виробничі підприємства. Здебільшого інвестувалася «тверда» інфраструктура (дороги, будівлі, водопостачання, каналізація тощо). Для досягнення цих цілей міста країн, що пройшли цей шлях залучали гранти, субсидовані позики, спрямовані на виробників, субсидовані інвестиції в «тверду» інфраструктуру, тобто будь-які засоби, щоб залучити виробничий бізнес. Варто зазначити, що на даному етапі місцевого економічного розвитку використовувався капітал засобів.

На другому етапі, який тривав у 80-х – 90-х роках, процес приваблення інвестицій залишився пріоритетним, але тоді вони спрямовувалися в конкретні сектори економіки або залучалися з певних географічних зон (країн лідерів тих чи інших технологій). На даному етапі акценти переносилися на збереження та зростання існуючих місцевих підприємств, відбувалася диверсифікація місцевого бізнесу. Набула розвитку економіка знань. Тому міста здійснювали цільові виплати підприємствам пріоритетних галузей, створювали бізнес інкубатори, надавали технічну підтримку, консультації та проводили тренінги для малого та середнього бізнесу, здійснювали інвестиції в «тверду» та «м'яку» інфраструктуру. «М'яка» інфраструктура включає в себе людей, які творять менталітет міста, який свідчить про можливість і проблеми, про атмосферу міста, про стимул розвитку і регулювання.

Теперішній час – це третій етап МЕР, головна увага якого зосереджується на інвестиціях у «м'яку» інфраструктуру, створенні публічно-приватних партнерств, формуванні бізнес-мереж, кредитній підтримці інвестицій приватного сектору для створення суспільного продукту, цілеспрямованому залученню інвестицій для посилення конкурентних переваг місцевих громад. Територіальні громади розробляють економічні стратегії, створюють конкурентний інвестиційний клімат, заохочують місцеві підприємства до утворення кластерів, мережування та до співпраці, стимулюють навчання та підвищення кваліфікацій робочої сили, спрямовують інвестиції у високотехнічні

галузі та у зростання кластерів, що формують ланцюжок зростання доданої вартості, підтримують підвищення якості життя» [29].

Отже, аналіз показує, що для МЕР треба використання різних механізмів, які сприяють економічному зростанню, який може бути здійсненим завдяки самоврядуванню та підтримці саморозвитку соціально-економічних систем різного рівня за допомоги вищих рівнів державної влади. Фахівці пишуть: «сьогодні в розвинутих країнах спостерігається особливий інтерес до місцевого економічного розвитку, як найкращого способу самоврядування в регіонах, який, шляхом використання творчого потенціалу громади, створює рівні конкурентні умови для розвитку території і забезпечує високий рівень добробуту людей в країні» [30].

Що стосується етапів становлення МЕР в Україні, то можна констатувати, що ми знаходимося десь на першому етапі світового досвіду, хоча є елементи і 2 і 3 етапів. Так як в Україні рівень конкуренції низький, а структура організації по даний час залишається ієрархічною та бюрократичною. Якщо ж охарактеризувати діяльність бізнес структур України, то нам також немає чим похвалитися, так як виробництво масове та негнучке, ключові фактори виробництва – пострадянські – капітал і праця, конкурентними перевагами фірм є економія на масштабах, до того ж відбувається самостійне виконання всіх робіт, відмова від передачі окремих функцій на аутсорсинг. Якщо на сьогоднішній день охарактеризувати поведінку влади до МЕР, то маємо надію на зміну того чого маємо, а саме регулювання бізнесу командно-адміністративний та повний контроль. Складається враження, що бізнес залишається сам по собі, стосунки між владою та бізнесом поки що характеризуються контролем та недовірою, встановленням вимог. Тоді як в розвинених країнах влада та бізнес сформовані на довірі, відбувається стимулювання розвитку, сприяння зростанню фірм та залучення інновацій.

Україні сьогодні загрожує страшена нестача робочої сили, в зв'язку з війною і біженцями, відтоком молодих людей на навчання і заробітки в інші країни. А якщо проаналізувати характеристику робочої сили в країні, то

зайнятість у нас стабільна, стосунки між роботодавцем та найманим працівником обережні, відчужені, ворожі, а рівень заробітної плати низький, так само як і умови праці.

МЕР має страти ключовим моментом у покращенні умов праці та поверненні громадян в Україну. Варто відмітити, що в умовах глобальної ринкової економіки вже території стають окремими ринками. Тому саме місцеві громади на базі людських, інтелектуальних, інфраструктурних, фізичних та природних ресурсів місцевості повинні будувати самоокупну систему економіки. Використовуючи існуючі ресурси, громади мають можливість позиціонувати себе по відношенню до інших і мати певні конкурентні переваги у залученні іноземних інвестицій, які забезпечать створення нових підприємств високої доданої вартості, покращать експорт, підвищать рівень професійного менеджменту, поліпшать інфраструктуру, інтеграцію у ЄС тощо. На нашу думку, ключовим фокусом у МЕР мають стати технологічні інновації, кардинальна модернізація робочих місць та змісту праці робітників.

Можливість розробляти власні стратегії місцевого економічного розвитку задекларована в нормативному правовому полі України. Досягнення високого рівня МЕР територіальних громад у великій мірі залежить від способу їх розробки. Звернемось до наукової роботи Г.В. Васильченко та розглянемо методи розробки стратегічних планів економічного розвитку територій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Методи розробки стратегічних планів економічного розвитку територій

Метод	Характеристика методу	Сильні позиції	Слабкі позиції
1. Адміністративний або метод патерналізму	Стратегія розробляється владою та виконавчими органами	1. Порівняно легко здійснювати контроль за виконанням стратегії. 2. Гарантії виконання позицій стратегічного плану, планується те, що легко виконати. 3. Не вимагає додаткових коштів на розробку	1. Односторонній підхід і звуження бачення МЕР та майбутнього громади. 2. Занижені можливості розвитку та кінцеві цілі. 3. Формальний підхід. 4. Не використовується потенціал місцевого бізнесу та ГО.

Метод	Характеристика методу	Сильні позиції	Слабкі позиції
2. Адміністративно-консультаційний	Стратегія розробляється владою з консультативним залученням громади (круглі столи, громадські слухання, анкетування тощо)	1 і 2 позиції такі ж, що у методі патерналізму 3. Забезпечується прозорість дій влади, формальна видимість демократичності 4. Є шанси на врахування думки громади. 5. Загальні орієнтири напрямків розвитку та можлива участь бізнесу, ГО	1. Переважає адміністративний підхід при аналогічних позиціях (2-4) що у методі патерналізму 2. Ефект синергії та принцип емерджентності спрацьовують дуже слабо. 5. Можливість незгодженості та невирішених конфліктів.
3. Експертний метод	Стратегія розробляється залученими експертами	1. Виглядає професійно і привабливо з точки зору змісту і форми. 2. Враховує кращий досвід попередніх розробок та інструментів впливу. 3. Базується на фундаментальному аналізі стану та потенціалу, враховує сторонній погляд.	1. Ризик застосування шаблонів, які не враховують місцеву специфіку. 2. Нереалістичність планів та завдань 3. Не використовується потенціал місцевого бізнесу та ГО. 4. Відсутні синергія та принцип емерджентності.
4. Експериментально-консультаційний метод	Розробляється експертами, з консультаціями (круглі столи, громадські слухання, анкетування) з громадою (бізнесу, ГО) та влади.	1.2.3. Ті самі позиції, що у експертному методі 1.2.3. 3.4.5. Ті ж самі позиції що в адміністративно-консультаційному методі 3.4.5.	1. Малий шанс виконання. 2. Формальний характер. 3. Влада легко знаходить аргументи, що виправдовують невиконання. 4. Та ж саме, що у адміністративно-консультаційному методі у позиціях 5 і 6.
5. Метод довготривалого партнерства (трипартнерства) за участю експертів.	Формування групи професіоналів (лідерів громад, бізнесів та влади), залучених незалежних експертів.	1.2.3. Ті самі позиції, що у експертному методі 1.2.3. 4. Спрацьовує ефект синергії та принцип емерджентності. 5. Поточна діяльність місцевих ГО та бізнесу співпадає з цілями. 6. Прозорість дій влади, зростає довіра. 7. Ефективно використовується фізичні та фінансові ресурси. 8. Використовується інтелектуальний потенціал.	1. Складнощі з пошуками консенсусу та з узгодженням дій трьох секторів (влади, бізнесу, ГО) 2. Дорого, потребує більше коштів на оплату робіт експертів (дослідження, навчання, розробку документів тощо) та організацію самого процесу.

Складено за [30]

Також варто відмітити, що створення стратегічного плану МЕР не є самоціллю і не ведеться лише задля документу чи процесу. Поміж тим і обраний метод формування стратегії важливий, виходячи із переваг і недоліків зазначених у таблиці 2.1. Адже це той інструмент, який піднімає конкурентоспроможність громади, міста чи громади на вищій щабель, дозволяє раціонально використовувати обмежені ресурси, повертати і залучати місцевий людський потенціал, і, у підсумку, забезпечити синергетичний ефект, емерджентність - коли при об'єднанні частин у ціле, у систему виникає щось якісно нове, таке, чого просто могло й не бути без цього поєднання, сформувані класні умови для сьогодні і майбутнього зростання території, поліпшення добробуту населення.

Продуманий, вдало складений стратегічний план надає шанси громаді досягнути конкурентних переваг. Але такі переваги можуть бути дуже короткотривалими і локальними, якщо не врахувати сучасних трендів та викликів глобальної «нової економіки».

2.2. Практики застосування стратегій і механізмів фінансування місцевого економічного розвитку в територіальних громадах України

На жаль, життя за стратегічними планами ще не стало звичним для органів публічного управління і місцевого самоврядування в Україні. Тривала історія централізованого планування, заснованого на командно-адміністративній системі, деформувала сприйняття цього феномену свідомістю людей і певною мірою «відхиляє» його як інструмент розвитку. І хоча термін «стратегія» не новий - існує століттями, має успішне застосування в розвинутих суспільних системах, в Україні про неї почали говорити не так давно, як і розробляти їх.

Перші стратегії місцевого розвитку в нашій державі виникли в кінці 90-х років, дещо пізніше вони почали розроблятися для міст, районів, областей. Часто

це здійснювалось завдяки грантовим програмам та міжнародної технічної допомоги. Тобто вже маємо застосування двох механізмів фінансування майбутнього МЕР - за кошти донорів. І завдяки їх експертній підтримці.

Запровадження практики стратегічного управління і планування розвитку територій і громад прописано у рекомендаціях Ради Європи та Європейської економічної комісії ООН. Можливість і доцільність розробляти власні стратегії розвитку територіальних громад задекларовані і в нормативно-правовому полі України, зокрема Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», Державною стратегією регіонального розвитку України на 2021-2027 рр. (як і раніше Державною стратегією регіонального розвитку України до 2020 р.), Концепцією про вдосконалення системи прогнозних та програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України.

Недудльман В., Санжаровський І. зазначають: «Сьогодні майже всі міста та області мають стратегії, але незважаючи на популярність цієї теми, стратегії розвитку не стали причинами змін, вони залишаються бути формальними документами і позбавлені управлінської складової, звітування перед урядом чи просто засіб отримання можливих субсидій, за ними не живуть, ними хизуються. Українські політичні менеджери вважають, що важко планувати майбутнє, коли засмоктує постійне розв'язання вчорашніх проблем та поточне управління» [31].

Щоб зрозуміти процес створення стратегії, предмет самої стратегії, суб'єкт та об'єкт, особливості використання закордонних і методик в Україні, доречним є розгляд МЕР на прикладі вже існуючої територіальної громади. Ми пропонуємо розглянути механізми та інструменти місцевого економічного розвитку Олевської міської територіальної громади, яка добровільно об'єдналася ще в 2016 році і на сьогоднішній день є за своєю площею однією з найбільших територіальних громад в Україні (57 населених пункти).

В березні 2017 році було підготовлено робочою групою зі стратегічного планування Олевської територіальної громади на основі проекту «Впровадження сучасних інструментів муніципального менеджменту в нових ОТГ», за

підтримки Програми Ради Європи «Децентралізація та територіальна консолідація в Україні» Стратегію розвитку Олевської ОТГ до 2027 року [32].

Щоби досягнути бажаного бачення на основі конкурентних переваг громади, члени Робочої групи визначили три напрями розвитку громади:

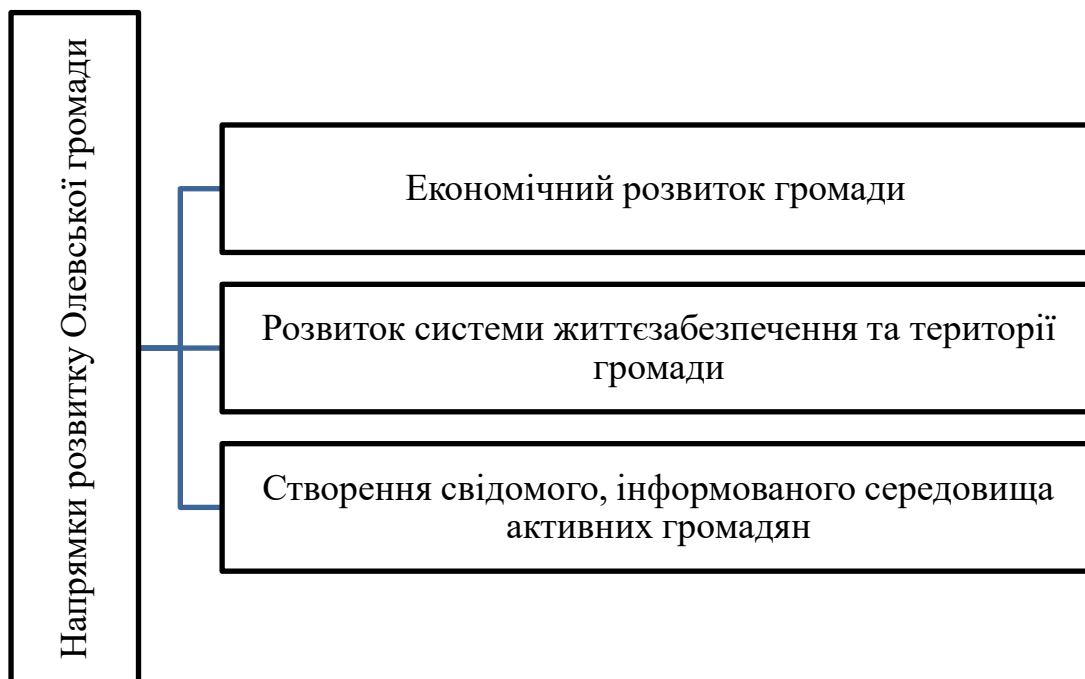


Рис.2.1. Напрями розвитку Олевської громади

Слід відмітити, що в кожному з напрямів визначено низку необхідних стратегічних та оперативних цілей (Додаток). Стратегічні цілі впливають із стратегічного бачення і стратегічних напрямів і утворюють ту рамку, в якій прийматимуться управлінські рішення щодо конкретних цілей та заходів. Оперативні цілі показують, як необхідно проводити зміни та визначають стратегічні цілі кількісно, показують терміни виконання, конкретних виконавців, результат виконання, обсяги та джерела фінансування, обумовлюють конкретні заходи. Кількість оперативних цілей має бути такою, щоб виконати стратегічну ціль.

Тепер більш детально розглянемо, що ж визначає кожен напрямок розвитку, а також охарактеризуємо наскільки він є дієвим у цій громаді. Дуже важливо, що економічний розвиток поставили на перше місце. І так, економічний розвиток громади. Що це означає у стратегії Олевської громади. Це:

- створення привабливих умов для інвесторів;
- розвиток малого та середнього бізнесу;
- розвиток туризму;
- маркетинг та брендинг території.

Які ж привабливі умови для інвесторів ми створюємо? Згідно стратегії розвитку має бути залучення інвестицій через спрощення процедури реєстрації підприємств, яка і без стратегії на державному рівні законодавчо була вже спрощена. Забезпечення супроводу та захист інвесторів, передбачено в стратегії, але як супроводити і захищати інвесторів, не зрозуміло.

Створення сприятливих умов для інвесторів передбачає розроблення нових генеральних планів сіл та селищ громади, а саме передбачається упорядкування земельних відносин та розробка генпланів населених пунктів, встановлення межі населених пунктів.

Але за 5 років існування стратегії розвитку так і не було погоджено генплану території Олевської громади. Населення, яке вже давно побудувало свої домівки за межами населеного пункту, так і не можуть узаконити своє майно. І така ситуація не лише в цій громаді, а й в більшості громад, так як генплани потрібно затверджувати Верховною Радою України, а вища влада поки що з місцевою на різних рівнях.

Варто відзначити, що генплан враховує побажання інвесторів з точки зору МЕР населеного пункту і окремих його частин, і до того ж в ньому розраховується площа районів житлової, промислової, комерційної забудови, інженерна і соціальна інфраструктура, необхідна для функціонування сталого та гармонійного розвитку громади.

Отже, без затвердженого генплану Верховною Радою України зникає можливість залучення інвесторів своїми промисловими зонами, навіть коли у розпорядженні громади значні земельні ресурси.

«Інвестиційні продукти» та інструменти економічного розвитку передбачають інвентаризацію земельних ділянок на території та створення окремих зон для ведення бізнесу (з наступним внесенням у інвестиційний

паспорт). Така інвентаризація просто необхідність зараз, коли площі заміновані, об'єкти розрушені.

Досить вагомим інструментом МЕР громади є підвищення її продуктивності, яке реалізується за допомогою створення інвестиційних проектів для нових продуктивних виробництв, умов для легалізації підприємств деревопереробної промисловості, так як Олевська громада розміщена у Українському Поліссі і лісове господарство є провідною галуззю. Ще дуже важливими для розвитку громади є легалізація (детінізація) та модернізація підприємств торфопереробки та хмелярства.

Іншою, вагомою вважаємо, стратегічною ціллю МЕР є розвиток малого та середнього бізнесу. Розвиток такого бізнесу в розвинених країнах світу вже дуже давно є пріоритетним в порівнянні з іншими цілями розвитку. В стратегії розвитку Олевської громади розвиток малого та середнього бізнесу передбачається через:

- консалтингову та маркетингову його підтримку та захист місцевих виробників. Виокремлено систему навчання підприємців-початківців основам бізнесу (консультування за темами щодо основ бізнесу, пошуку ідеї, розробки концепції бізнесу, маркетингу, з наступним супроводом розробки інвестиційних проектів та бізнес-планів), зокрема в селах громади, навчання членів міських ГО та органів місцевого самоврядування, дослідження попиту споживачів (опитування мешканців) щодо товарів та послуг міських підприємців та доведення результатів дослідження до підприємців у вигляді маркетингової інформації для створення підприємств, у тому числі, торгових точок та виробництва на селі;

- розвиток фермерства та інших форм підприємств АПК. Необхідні умови для розвитку сільського господарства, зокрема фермерських підприємств переробки та зберігання продукції, для легалізації агропромислових підприємств, розвитку внутрішнього ринку продукції сільського господарства. Визначені конкретні потреби сільськогосподарських виробників: фінансові інструменти, технічна підтримка, ринки збуту, система зберігання, переробки,

сертифікації, навчання, консультування. Має бути аналіз наявних ресурсних джерел для виконання необхідних проектів; створення інформаційного центру (групи) для прогнозування попиту та реалізації продукції, що сприятиме розвитку агропромислового комплексу.

Щодо розвитку туризму у громаді було передбачено низку заходів: створення туристичних об'єктів та продуктів, формування «кластеру» туристичних підприємств, будівництво музею-скансену на древньому городищі, відновлення місць проведення дозвілля, створення зон відпочинку в межах зеленої зони р. Уборть у всіх населених пунктах та на інших територіях придатних для діяльності з рекреації, створення інформаційного туристичного бюро. Відбулося створення сучасного web-порталу, каталогу рекреаційних та туристичних об'єктів та суб'єктів з можливістю подальшого розширення розділів та розробка календарного плану подій, а ще забезпечення системної роботи інформаційного туристичного бюро.

Передбачено було у стратегії маркетинг та брендинг території: позиціонування громади на основі спільної ідентичності з використанням місцевих особливостей (історії, природного середовища тощо), пошук спільних цінностей та символів, формування бренду, «вирощування» ознак бренду на території, створення нових брендів об'єктів, цільовий маркетинг; підготовка Інвестиційного паспорту ОТГ з використанням системи візуальної ідентифікації (фірмового стилю) громади. А також системне просування бренду та промоція ресурсів громади: інформаційне висвітлення, організацію міжнародних науково-практичних форумів, участь у туристичних ярмарках, міжнародних шкільних обмінів.

Без системи життєзабезпечення МЕР на території громади неможливий.

Стратегічними цілями розвитку системи життєзабезпечення є розвиток так званої «твердої» інфраструктури (рис. 2 Додатку).

Тому так важливий ремонт доріг та придорожньої інфраструктури, реконструкція та будівництво мостів, а саме реконструкція існуючого мосту

через р. Уборть (Олевськ) та будівництво нового (с. Хмелівка); забезпечення енергоефективного нічного освітлення вулиць території громади.

А благоустрій є невід'ємною частиною розвитку, адже включає: профілактику підтоплення територій; упорядкування зеленої зони річки Уборть та її очищення, облаштування зон відпочинку; термосанацію закладів освіти, медицини та інших будівель комунальної власності.

Що стосується санітарної очистки населених пунктів громади (що також відносять до стратегічної цілі), то це: впровадження новітніх технологій утилізації ТПВ, організації достатньої кількості місць для збору сміття, системне його збирання і вивезення; знищення влітку бур'янів та карантинних рослин, очистка каналізаційних мереж; ліквідація стихійних смітників із залученням членів громади. На нашу думку варто створити КП по сортуванню сміття. Але перед цим зробити економічні розрахунки витрат та вигод, технічне обґрунтування проекту; як і технологічної схеми роздільного збирання та утилізації ТПВ, облаштування спец. майданчиків та встановлення відповідних контейнерів (визначення кількості контейнерів) для роздільного збору ТПВ, створення пункту збору відсортованого сміття (підприємство).

Треба проведення інформаційно-освітньої екологічної компанії серед всіх верств населення, заходи зі збереження довкілля та створення притулків для безпритульних тварин.

Ще одним напрямком розвитку є створення свідомого, інформованого середовища активних, тобто передбачається фінансування та розвиток «м'якої» інфраструктури (рис. 3 Додатку). Важливість розвитку людського потенціалу доведена, на сьогоднішній день він є обов'язковою складовою МЕР.

Стратегічна ціль як така, передбачає як умови для розвитку молоді та дітей громади: створення опорних шкіл, молодіжних центрів змістовного дозвілля, збереження і відновлення культурних центрів, створення нових форм культури, пропагування здорового способу життя; створення фондів підтримки молоді, в тому числі підтримка творчо обдарованих дітей; так і функціонування інклюзивного центру.

Забезпечення соціального та правового захисту населення передбачає: створення громадянських об'єднань (муніципальної поліції) за участю ветеранів та учасників бойових дій (громадської варти), її матеріально-технічної бази і поліції; встановлення камер відео-спостереження по території громади, створення психологічно-реабілітаційного центру, правове виховання молоді, сприяння створенню громадських організацій і органів самоорганізації населення, стимулювання їх діяльності. Ще однією ціллю є створення партнерського інформаційного простору для комунікації в громаді. Це все допоможе вирішувати спільні проблеми громади.

Класичне правило менеджменту проголошує, що успіх організації досягається тільки тоді, коли дії та мета членів організації співпадають з цілями самої організації. Для того, щоб стратегічний план працював на МЕР, він повинен створюватись і виконуватись громадою. Тільки тоді, коли всі - місцевий бізнес, активна громада та влада - будуть розробниками стратегії, можна сподіватись, що мешканці сприйматимуть стратегію як власний план дій. Залучення сторонніх експертів (спеціалістів) до праці, значно підсилює вагомість процесу розробки документа, скеровує дії учасників та надає їм впевненості у прийнятті правильних рішень.

Окрім стратегії розвитку Олевської громади, в ній прийняті цільові програми, а саме:

- програма економічного і соціального розвитку Олевської громади;
- програма розвитку творчої обдарованості;
- програма національно-патріотичного виховання молоді;
- програма розвитку фізичної культури і спорту;
- програма захисту прав дітей;
- програма оздоровлення та відпочинку дітей.

Всі ці, і, в першу чергу, Програма економічного і соціального розвитку Олевської громади спрямована на виконання заходів Стратегічного плану її розвитку. У 2021 році Програма передбачала: «Серед основних завдань та заходів ... забезпечення зростання дохідної частини міського бюджету та

підвищення ефективності використання бюджетних коштів; ефективне використання земельних ресурсів громади та об'єктів комунальної власності громади; забезпечення відкритості інформації про вільні земельні ділянки та приміщення на території громади для бізнесу та започаткування нової підприємницької справи; визначення пріоритетних проектів розвитку, фінансування яких здійснюватиметься за бюджетні кошти (бюджетні кошти витратимуться на проекти та програми, які надають найбільший економічний, соціальний ефект); сприяння створенню привабливого інвестиційного клімату територіальної громади шляхом залучення інвесторів та впровадження інвестиційних проектів спрямованих на соціально-економічний розвиток...» [53].

Отже, стратегія розвитку, програми громади включають всі сфери суспільного життя. І здавалося все досить гарно сформульовано. Проте не наведено чітких механізмів та інструментів фінансування МЕР, не вказано як саме і за рахунок чого громада має збільшити свій економічний потенціал. Так, влада має співпрацювати з бізнесом, а як саме? Використовувати спрощену процедуру реєстрації, то реєстрація фізичних осіб і юридичних осіб на законодавчому рівні вже спростилася. Тобто хочу зауважити, що стратегічний план не повинен просто визначати загальноприйняті етапи розвитку, а більш конкретно визначати, шляхом використання механізмів та інструментів фінансування МЕР, стратегічні цілі. Так, наприклад, залучення іноземних інвесторів можливе при наданні певних територій в користування на умовах оренди, створення спільних підприємств, співпраці місцевого бізнесу з іноземним тощо.

Серед проектів ДПП, де стороною виступав орган місцевого самоврядування в літературі виділяють такі: у галузі відновлювальних джерел енергії, зокрема, котельні, що забезпечують заклади бюджетної сфери – громади Малина та Остра; у галузі поводження з ТПВ на основі біогазових технологій – громади Вінниці та Івано-Франківська; у галузі туризму і дозвілля – “Київ – місто

спорту”. У м. Житомирі до війни реалізовувався проект ДПП зі створення громадської пральні самообслуговування, обладнаної сучасним обладнанням.

Успішним прикладом вжитку механізму кредитів МФО була Програма муніципального кредитування реформування систем теплозабезпечення в містах України ЄБРР. Проект реалізовувалися у Запоріжжі та Львові, Тернополі, Житомирі, Луцьку. Аналогічна позикова програма щодо реконструкції систем водопостачання Світового банку - в Одесі, Калуші, Кременчузі та інших містах.

2.3. Основні проблеми, які виникають в економічному розвитку територіальних громад і застосуванні механізмів їх фінансування

Проблеми, які перешкоджають просуванню реформи децентралізації та економічному розвитку громад, умовно можна поділити на 2 групи: законодавчі та внутрішні. Для формування саме спроможних громад потребують врегулювання (через прийняття відповідних законів, постанов, розпоряджень) питання, які відносяться до: адміністративно-територіального устрою (зокрема, порядків утворення та ліквідації громад, зміни їх меж тощо); служби в органах місцевого самоврядування (йдеться про умови оплати праці для залучення професійних кадрів); містобудівної діяльності (в частині просторового планування). Серед перешкод економічному розвитку громад внутрішнього характеру є: в окремих громадах малі бюджети, відсутні кваліфіковані працівники, тому що відбулася міграція мешканців за її межі, навіть за межі країни, що може бути й незворотньою через війну, поширена неофіційна зайнятість, низька активність і неучасть жителів у вирішенні питань громади тощо. Також слід зазначити недореформований сектори освітній та охорони здоров'я – низка нагальних проблем в цих сферах залишаються.

Видатки громад часто використовують для «латання дір», аніж на розвиткові проекти. Наприклад, досить велику частку видатків використовують

на утримання органів управління (зарплату, премії тощо). Так, завдяки децентралізації громади отримали широкі повноваження, але й обов'язки щодо фінансування потреб і відтак видатків громади. Кошти витрачаються на ремонт і будівництво доріг, центрів надання адміністративних послуг, фельдшерсько-акушерських пунктів та амбулаторій, шкіл і дитсадків, стадіонів і басейнів, водопостачання та каналізації, освітлення вулиць тощо. А не на ЗСУ, ТРО, що дуже зараз необхідно.

Здавалося б, мали вдалі стратегії розвитку громад і поетапне їх виконання призвело б до місцевого економічного розвитку вже через кілька років. Та, на жаль, почалася повномасштабна війна.

Слід зауважити і ті, що і раніше, і зараз готуються, стратегії типові для громад і не враховують особливостей кожної. А стратегічне планування, з точки зору процесу та існуючих методик, є складним і важливим інструментом впливу на економічне майбутнє громади. Воно потребує чіткого алгоритму, знань, готовності та роботи громади.

Тому при розробці стратегічного плану відновлення мають бути переглянуті існуючі умови, проаналізовані сили, які впливають на місцеву економіку, розроблені конкретні заходи, яких треба вжити та запланувати зміни, що мають впливати на місцеву економіку. Такий процес є складним своєю селективністю і необхідністю узгодження дій всіх задіяних та пошуком між ними консенсусу. Аа під час війни та після неї ще більш ускладненим, оскільки наявні у громаді можливості та ресурси завжди обмежені. Вважаємо, розпочинати роботу з визначення цілей треба з виявлення та відбору проблем і формуванні планів дій, що найбільш пріоритетні та повинні стати результативними.

Якщо говорити про проблеми фінансування місцевого економічного розвитку, то варто перш за все збільшувати дохідну частину бюджету громад. Нині фінансові ресурси громад складаються із власних доходів і трансфертів, переданих з державного бюджету. Власні доходи включають: відрахування від загальнодержавних податків і зборів - податку з доходів фізичних осіб, який був найбільшим в бюджетах (чому був, тому що ПДФО військовослужбовців не

зараховується до місцевого бюджету), а також акцизів, рентних платежів та ін., надходження від місцевих податків і зборів - єдиного податку, податку на майно, плати за землю, туристичного збору тощо, а також інших надходжень - штрафи, кошти від відчуження комунального майна, гранти.

Другу частину доходів місцевих бюджетів становлять кошти, які безпосередньо і безоплатно передають громадам з державного бюджету у вигляді дотацій і субвенцій. Це кошти на розвиток і фінансування освіти, медицини, соціального захисту. Питома вага коштів, переданих з держбюджету здебільшого коливається в межах 65–75% загальних доходів громад. Основне розрізнення дотацій від субвенцій – відсутність обмежень щодо напрямів їх використання, водночас субвенції мають чітко визначені напрями і цілі використання. Дотації отримують з держбюджету (базова, стабілізаційна) або передають до держбюджету (реверсна, зараз відмінена), виходячи з порівняння податкоспроможності конкретної громади з аналогічним середнім показником по всіх місцевим бюджетам України. Дотації здебільшого - це фінансування поточних потреб громади.

Найвагомішими/«найдорожчими» субвенціями, які виділяються з державного бюджету на розвиток громад, були: субвенція на будівництво, реконструкції, ремонт і утримання автодоріг загального користування, місцевого значення; субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій та деякі інші, можна згадати і інфраструктурну субвенцію свого часу. Крім того, важливими для громад стали освітня та медична субвенції, субвенція на виплату допомоги малозабезпеченим сім'ям, субвенція на надання пільг і житлових субсидій населенню на оплату природного газу тощо.

Якщо розглянути основні проблеми, які виникають в обранні механізмів та інструментів фінансування МЕР Олевської громади, то керівництво бачить розвиток громади в розвитку великого бізнесу. Так як територія її є не лише однією з найбільших, а й тією, що володіє значними обсягами корисних копалин, досить дорогавартісними, такими як бурштин та берилій. Було заплановано

найближчим часом відкрити масштабні видобувні компанії з видобутку берилія на території с. Перга та масштабне видобування бурштину на території с. Замисловичі та с. Юрове. Це дозволяло б створити нові робочі місця, залучити іноземні інвестиції, збільшити надходження до місцевого бюджету. Але чи не призведе це до екологічної катастрофи, так як незаконне видобування бурштину, коли було знищено велику площу лісів і територія, де видобувалося каміння, просто непридатна для відновлення. До того ж таке масштабне видобування корисних копалин може затягнутися на десятків років. А ми не маємо часу так довго чекати, розвивати економіку громади вже варто сьогодні.

Досвід зарубіжних країн передбачає розвиток малого та середнього бізнесу, а от великий бізнес гарно розвивається у розвинених містах, до того ж держава має максимально фінансово допомагати слаборозвиненим регіонам.

Висновки до розділу 2

Стратегічне планування місцевого економічного розвитку є складним інструментом впливу на економічне майбутнє громади через виявлення конкурентних переваг території, а також залучення в громаду інноваційних підприємств, що розвиваються, а у випадку українців повертають, залучають місцеву робочу силу, впливають на ріст зарплат, спонукають до розвитку малий та середній бізнес та забезпечують ріст доходів бюджету, ресурсів в громаді.

Але, на жаль, часто у громадах стратегічний план має формальний характер. Тобто кожна громада має мати стратегію розвитку території, але наскільки вона буде ефективна покаже час. Це є і відбувається і зі стратегіями, програмами відновлення.

Нами було розглянуто стратегію економічного розвитку Олевської громади до 2027 року і з'ясовано, що основними напрямками є економічний розвиток, розвиток системи життєдіяльності на території та створення свідомого, інформативного середовища активних громадян. Стратегія включає шляхи

покращення фінансування МЕР, а саме: залучення інвестицій і інвесторів, розвиток бізнесу і туризму, розвиток «твердої» (ремонт доріг, освітлення, водопостачання, водовідведення, утилізація ТПВ тощо) і «м'якої» інфраструктур (розвиток молоді та дітей, інформування громадян, створення центрів розвитку тощо).

Окрім стратегії розвитку Олевської громади існують і програми її економічного та соціального розвитку. Проте варто їх конкретизувати по строках, виконавцях, ресурсах, механізмах фінансування.

Зазначено, що проблеми фінансування місцевого економічного розвитку виникають завдяки законодавчому та внутрішньому середовищу. Для збільшення дохідної частини бюджету громади варто розвивати малий та середній бізнес, так як бізнес складає майже 57% усіх власних доходів громади наразі. Індивідуальний підхід в кожній громаді в залежності від економічних та соціальних потреб щодо стимулювання розвитку бізнесу важливий і надалі.

Варто пам'ятати, що створення стратегічного плану та обрання механізмів фінансування МЕР не є ціллю і не здійснюється задля документу чи процесу, це інструменти, які мають допомогти підняти конкурентоспроможність громади, раціонально використовувати наявні ресурси, в тому числі корисні копалини, залучати місцевий людський потенціал, забезпечити умови для майбутнього зростання економіки території та рівня життя населення. Тому важливо правильно її розробити, і обрати відповідні механізми фінансування.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ І ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Узагальнення та адаптація досвіду зарубіжних країн щодо впливу механізмів і інструментів фінансування на місцевий економічний розвиток

Глобалізація, глокалізація, регіоналізація та децентралізація стали провідними векторами європейської та світової політики. Це вимагає великою мірою практики і розвитку механізмів фінансування.

При розгляді місцевого економічного розвитку у країнах-членах ЄС слід зауважити і про використання механізмів і інструментів, які набувають різного значення для різних країн на кожному часовому етапі.

Із погляду історичного розвитку С.М. Писаренко виділяє п'ять великих груп таких інструментів:

«засоби стримування розміщення нових підприємств у перенаселених регіонах (столичні регіони, їх пригороди або щільно заселені та перенаселені райони Франції);

просторова організація економічної діяльності країни (механізм державного впливу на галузеві ринки шляхом розміщення підприємств державного сектору в Італії);

державне фінансове стимулювання (дотації, кредитування, інвестування, субсидіювання тощо);

створення інфраструктури (у тому числі механізми концесії у сфері транспорту, застосовані в скандинавських країнах);

«м'які» засоби стимулювання соціально-економічного розвитку (створення прийняттого бізнес-середовища, підтримка інформаційних мереж, освіти, науково-дослідної та технічної діяльності)» [33].

Як бачимо в країнах ЄС держава регулює та впливає на місцевий економічний розвиток, шляхом спрямування коштів туди куди необхідно: в мало розвинені, депресивні райони або ж в перенаселені райони.

Якщо більш детально розглянути механізми та інструменти фінансування місцевого економічного розвитку в європейських країнах, то кожна з країн має свої особливості. Так, аналіз досвіду Німеччини з МЕР слід розпочати з розгляду стратегій регіонального розвитку. Головним інструментом реалізації стратегії регіонального розвитку в країні є механізм державного регулятивного впливу на розвиток регіонів. Особлива увага приділяється територіям із слабкою економічною структурою. Для втілення стратегічних напрямів регіонального розвитку розроблено координаційні рамки зі сприяння розвитку регіональних економік, які передбачають: оцінювання та визначення регіонів, яким необхідна допомога; величину фінансової допомоги та форми її надання; конкретні проекти та заходи, яким буде надаватися сприяння; вирішення умов використання коштів та їх повернення [34].

У Німеччині існує триступенева система міжбюджетного вирівнювання. Перший ступінь прибуткового вирівнювання відбувається через надходження ПДВ до бюджетів суб'єктів федерації. Другий міжбюджетний вид вирівнювання заключається в перерозподілі бюджетних ресурсів між бюджетами земель без втручання уряду. А от третій вид фінансової підтримки МЕР у Німеччині - прямі федеральні гранти деяким територіям. До того ж трансферти надаються як територіям із низьким рівнем бюджетних доходів, а також територіям із високим рівнем бюджетних доходів як компенсація за високий обсяг вирівнювання платежів на користь східних земель.

Практичні рекомендації щодо впровадження німецького досвіду фінансування місцевого економічного розвитку в Україні полягають у такому:

запровадження чіткого розподілу функцій і джерел коштів між центральними та місцевими органами влади з урахуванням механізму «горизонтального вирівнювання» з визначенням економічної особливості місцевості;

для розвитку підприємницької діяльності економічно розвинутих громад спрямовують бюджетні асигнування, що здатні за короткий час забезпечити економічний ефект, що призведе до збільшення дохідної частини державного і місцевих бюджетів, а відтак спричинить до збільшення виділення коштів на фінансову підтримку слаборозвинених територій.

Отже, у Німеччині використовується така позиція: держава підтримує розвинені регіони, щоб ті, в свою чергу, фінансували малорозвинені, депресивні місцевості.

Якщо розглянути досвід Чехії, то там фінансовими інструментами підтримки місцевого економічного розвитку є субсидії (в т.ч. субсидії на робочу силу); низькопроцентні позики та позики, спрямовані на розвиток територій, що мають привілеї; повернення фінансової допомоги. Тут переважає конкретність, що запобігає розпорошенню державного бюджету і створенню споживацької схеми з боку депресивних регіонів, а також дає змогу першочергово підтримувати території, які активно розвиваються.

До інструментів, які сприяють залученню інвестицій в окремі галузі та райони Чехії, відносять: податкові пільги, дотації на створення робочих місць, дотації на перенавчання, а також земельні трансферти за символічну плату.

За результатами адміністративної реформи Чеська Республіка має 14 самоврядних регіонів, кожен з яких повинен мати своє агентство регіонального розвитку – головний координаційний центр проектів та програм економічного та соціального розвитку території [37].

Доречним вважаю розглянути досвід однієї з найбільш динамічних економік Європи – Словаччини, яка так само, як і Україна, менш ніж 3 десятиліття назад взагалі не мала інститутів місцевого самоврядування. Всі фінансові ресурси та більшість повноважень концентрувалися на рівні держави. Завдяки проведенню комплексу реформ місцеве самоврядування отримало реальну владу і достатні фінансові ресурси, а на макрорівні покращилась якість публічних послуг. При цьому поліпшилося соціально-економічне становище

міст та селищ, розвитку депресивних регіонів, зростання кількості робочих місць та уповільнення міграції, зумовлених економічними чинниками.

Варто зазначити, що одним із успішних чинників у Словаччині стала передача повноважень, які супроводжувалися симетричною бюджетною децентралізацією. Країна перейшла на нову бюджетну систему, яка полягає в укріпленні фінансової бази місцевого самоврядування, визначенні власних доходів органів місцевого самоврядування та запровадження нового механізму фінансування делегованих функцій.

Фінансові потоки є прозорими, а ефективність використання коштів прослідковуються за системою чітких критеріїв. До того ж органи місцевого самоврядування проводять активну економічну політику, в т.ч. в питаннях пошуку та залученні інвесторів, а це сприяє як розвитку регіонів, так і високій економічній динаміці Словацької республіки загалом [36].

Надання муніципалітетам більш широких повноважень має активізувати мотиваційний чинник розширення власної фінансової бази за рахунок внутрішніх джерел та вироблення відповідних механізмів фінансування МЕР, тому для забезпечення ефективного територіального розвитку в Україні необхідне подальше впровадження бюджетної децентралізації з урахування зарубіжного досвіду, зокрема і Словаччини. Застосування заходів в контексті бюджетної децентралізації в Україні сприятиме забезпеченню стійкої дохідної бази місцевих бюджетів, а також підвищенню ступеня їх фінансової спроможності та ефективності використання бюджетних коштів.

Отже, поєднання регіональних, інвестиційно-інноваційних новацій них та інших підходів до стимулювання розвитку певних територій створює, по-перше, регіональну модель, а по-друге, зберігає національну специфіку.

Якщо розглядати вирівнювання трансфертів, які стимулюють МЕР і успішно вирівнюють дисбаланси в розвитку своїх регіонів за їх рахунок, то слід розглянути досвід Канади. В цілому в Канаді проявляються два види фіскальних дисбалансів: вертикальний і горизонтальний. Вертикальний виникає тоді, коли

зобов'язання провінцій непропорційно великі щодо їх доходів, а горизонтальний дисбаланс долають за рахунок вирівнювальних трансферів.

Варто відмітити, що у Канаді вирівнювання рівня економічного розвитку має досить високий державний пріоритет. Це відбувається шляхом прямих фінансових трансфертів у вигляді допомоги депресивним регіонам, а також реалізації цільових державних програм, які передбачають розвиток всіх видів інфраструктури, підтримку приватних інвестицій, надання податкових та інших пільг, субсидування і підтримка бізнесу [38].

У США є бюджетне фінансування окремих секторів економіки в депресивних регіонах, з застосуванням таких інструментів, як субсидювання та кредитування заходів щодо раціонального використання ресурсів. Особливістю є те, що керівництво регіональних програм здійснюють не самі регіони, а система спеціальних незалежних установ при федеральному уряді і спеціально створені федерально-штатні органи.

Що стосується досвіду фінансування МЕР в європейських країнах, то, наприклад, у Швеції створюються на рівні держави компанії, які беруть дольову участь у розвитку підприємств і організацій виробництва нових товарів, здійснюють підтримку малого та середнього бізнесу.

В Нідерландах головна мета фінансування МЕР полягає у вдосконаленні економічної структури регіонів і розв'язання проблем безробіття. Тут стимулюється розвиток власного потенціалу провінцій та посилення зв'язків між регіональною та національною промисловістю, надають допомогу малим та середнім підприємствам, а також приймають участь у діяльності окремих фірм [38].

У Бельгії функціонують регіональні інвестиційні компанії, що стимулюють створення, реконструкцію та розширення приватних фірм, сприяють створенню нових державних компаній. Також у Бельгії існують регіональні корпорації розвитку, що управляють регіональними банками даних, підтримують секторальні інтереси та беруть участь в антикризовому менеджменті окремих фірм [39].

Отже, розглянувши досвід розвинених країн світу, варто відмітити, що в Україні необхідно, перш за все, підтримувати та стимулювати місцевий економічний розвиток на основі ефективного управління власним фінансовим потенціалом. Має запрацювати правильна система розподілу коштів. І доречним є створення місцевого фонду розвитку на державному рівні. Тоді у громадах відкриватимуться більші можливості щодо раціонального розподілу коштів фонду і формування конкретних умов їх використання. Стратегічна мета та цілі створення та функціонування місцевого фонду розвитку мають визначатися стратегіями МЕР, що розширить можливості для збільшення обсягів власного фінансового ресурсу громади та ефективності його використання. Варто звернути увагу на інституційне забезпечення, зокрема агенцій розвитку та їх мережі, що функціонують на державно-партнерських принципах, тобто ефективно співпрацюють із центром та місцевою владою і забезпечують взаємодію влади, бізнесу і громади, що сьогодні являється основою нової економіки.

3.2. Концептуальні підходи до забезпечення фінансування і розвитку громад

В.В.Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук зазначають: “Успіх економічного, соціального і культурного розвитку громади залежить від спроможності місцевих органів влади втілювати ефективну політику місцевого економічного розвитку, від здатності залучати необхідні ресурси в достатньому обсязі та раціонально їх використовувати, від відповідної інституційної підтримки усіх перетворень, що відбуваються всередині громади” [4].

Концепція – економічний розвиток як результат управління – заснована на співпраці та рівноправних взаєминах усіх суб’єктів економічного розвитку задля здобутку результату спільно визначених цілей. Тільки тоді, коли місцевий бізнес,

активна громада та влада будуть розробниками стратегії, можна сподіватися, що місцеві мешканці сприйматимуть стратегію як власний план дій. Партнерство між представниками влади, бізнесом та громадою є тим інструментом, що сприяє досягненню згоди у спірних питаннях трьох визначальних секторів суспільства та управління змінами щодо розвитку. А доречним було б залучити ще й сторонніх експертів (спеціалістів), які скерують дію учасників та нададуть їм впевненості у прийнятті правильних рішень.

Розглянемо кейс Олевської громади: є розвиток великого бізнесу, наприклад, масштабне видобування корисних копалин. Згідно законодавства навіть були проведені громадські слухання, де місцеві жителі були проти добування берилію на території, де вони проживають, бо це може призвести до екологічної катастрофи і навіть їхнього виселення. Тобто ми бачимо не взаємодію влади, бізнесу та громади. Чи варто так ризикувати, адже може постраждати значна територія, яка і так зазнала значних збитків, через незаконний видобуток бурштину. Взаємодія влади, бізнесу та громади має бути завжди, влада не повинна самотійно вирішувати долю місцевих жителів самотійно.

Концепція – економічний розвиток як процес сприяння підприємницької активності – визначає і підкреслює роль бізнесу в економічному розвитку. Згідно чинного законодавства громада міста має право прийняття рішень щодо місцевих запозичень, а кожна місцева громада може приймати ухвалу щодо надання чи ненадання пільг по місцевих податках і зборах. Отже, безпосередньо у громаді працює механізм податкового стимулювання, що може суттєво полегшити господарювання.

Створюючи сприятливий клімат для підприємців громада тим самим наповнює свій бюджет податками, так як до місцевого бюджету надходить повністю сума єдиного податку та податку на прибуток підприємств комунальної власності, а також 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів. Тому, на наш погляд, розвиток підприємництва, а саме малого і середнього бізнесу має відбуватися саме на місцях. Громада повинна інвестувати

власні кошти і заманювати інвестиції іноземних країн у розвиток підприємницької діяльності, адже підприємництво – це майбутнє громади. До того ж контроль на місцях по сплаті податків, по кількості зареєстрованих та припинених суб'єктів підприємницької діяльності, а також проведення статистики підприємців буде набагато ефективніший ніж існуюча фіскальна служба України.

Концепцію – економічний розвиток як економічне зростання – вчені означають як: “систему, що перетворює такі ресурси як земля, робоча сила і капітал у валовий внутрішній продукт” [4]. З реформою децентралізації, утвореним громадам з державного фонду України передані землі запасу. Цими землями органи місцевого самоврядування можуть розпоряджатися: надавати у власність, оренду або продавати через аукціон. Це дуже потужний ресурс, який може приносити значні фінансові кошти від надання землі в оренду через аукціон, до того ж щомісячно отримувати орендну плату.

Так, Олевська громада здає в оренду значну частину земель запасу, тим самим залучаючи інвесторів інвестувати кошти в аграрну сферу, а саме на цій території масово стали вирощувати лохину, малину, суницю, смородину та інші ягоди та рослини, які потім експортують за кордон.

Концепція – економічний розвиток як реалізація людського потенціалу – передбачає реалізацію людського потенціалу як найважливішого чинника економічного розвитку. Варто пам'ятати, що економіка – це, насамперед, люди. Тому дуже важливу увагу органам місцевої влади варто приділяти соціальній політиці, а саме забезпечувати якісну освіту, професійну підготовку, сприяти підвищенню якості робочих місць. Доцільним для більшості громад, в тому числі і Олевської, застосування неформальної освіти, програми інклюзивності, підтримка зайнятості, програми співпраці бізнесу та освіти, використання програми профорієнтації, програми міжнародної співпраці.

Концепція – економічний розвиток як збереження природного і соціального середовища – визначає право територіальної громади на якісне власне середовище з відповідними соціальними і природними характеристиками, що

доповняють одна одну. Варто відмітити, що при плануванні МЕР особливу увагу слід приділяти і місцевим інтересам, і тим внутрішнім прискорювачам розвитку громади, а не зовнішнім економічним впливам.

Кожна територіальна громада має свої особливості і тому механізми та інструменти фінансування МЕР мають передбачати специфіку даної місцевості. Так, наприклад, Олевська громада є однією з найбільших громад України і вона володіє найбільшими земельними ресурсами і дорогоцінними корисними копалинами, правильне використання яких дозволить їй покращити свій розвиток.

Концепція – економічний розвиток як спосіб досягнення соціальної справедливості – передбачає, що соціальні цілі є переважаючими під час розробки політики МЕР. Соціальна справедливість, людський потенціал соціальне партнерство та широка співпраця - складові розвитку громад. Тому місцевий економічний розвиток має розглядатися як результат спільної діяльності всіх представлених соціальних груп у її межах [40].

Окрім концептуального вирішення проблем фінансування місцевого економічного розвитку доречно формування стратегій. Так, не існує обов'язкових усталених стандартів у розробці стратегій місцевого економічного розвитку, немає єдиної програми або моделі для її успішного виконання, так як різні громади відрізняються географічними, соціальними, культурними та економічними особливостями, організацією місцевої влади та балансів інтересів. А як кожна громада має власні проблеми, інтереси та можливості економічного розвитку, то кожна така стратегія унікальна, унікальним є механізм та інструменти фінансування її місцевого економічного розвитку, що є складовими процесу розвитку як такого.

Який концептуальний підхід застосовувати громаді у вирішенні своїх проблем вирішувати їй. Можна активно брати участь в різних державних та закордонних проектах розвитку громад, тобто використовувати грантові механізми фінансування.

Олевська громада отримала мобільний ЦНАП завдяки участі в проєкті U-LEAD з Європою. Так як Олевська громада являється однією з найбільших за територією громад України, то щоб максимально наблизити послуги у віддалені населені пункти, керівництво громади прийняло рішення взяти участь у цьому проєкті. І за два роки отримали автомобіль функціонально пристосований для обслуговування людей, в томі числі людей з обмеженими можливостями. Проєкт був дуже вдалим, адже це наближення представників влади до населення і мешканці громади не їздитимуть більше 50 км за адміністративними послугами.

Розробку місцевих цільових програм слід здійснювати на основі системного підходу, з урахуванням взаємозв'язків в структурній побудові виконавчих органів міських рад (для уникнення дублювання завдань місцевих цільових програм, ініційованих органами місцевого самоврядування), а також ресурсних можливостей потенційних учасників реалізації місцевих цільових програм (для забезпечення реалістичності встановлених завдань). Проблемним при розробці місцевих цільових програм є дотримання об'єктивності, слід виходити із реальних можливостей місцевого бюджету та місцевого потенціалу на середньострокову перспективу. Крім того, необхідно окремо передбачати скільки часу і коштів буде необхідно на розробку, узгодження проєктно-кошторисної документації.

Механізм субвенцій з державного бюджету доцільно використовувати під проєкти, що спрямовані на ціль створення матеріальної основи ефективної діяльності і функціонування місцевої економіки: це будуть проєкти з розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури, або ті що стимулюють підприємництво, поширеним стало створення індустріальних та інноваційних парків, а також розробки містобудівної документації та ін., тобто мова про ті, які відповідають пріоритетам МЕР.

При підготовці будь-якого проєкту, програми слід реально оцінювати можливості співфінансування з місцевого бюджету як на етапі реалізації так і на етапі подальшого утримання цих створених (побудованих) об'єктів або наданні членам громади послуг з їх використанням (варіант: передбачати

самофінансування).

Перед запровадженням податкового стимулювання варто буде ретельно оцінити умови для підприємницької діяльності у громаді, з'ясувати наявність інших, окрім податкового навантаження, перешкод (розглянути регуляторне середовище, наявність і доступність оренди, зокрема, комунального майна чи якість надання адміністративних послуг тощо).

Доцільно розробити й використовувати порядок і чіткі критерії надання суб'єктам господарювання податкових пільг (по місцевих податках і зборах, зокрема) чи інших стимулів. Такий підхід дозволить обмежити коло претендентів лише тими компаніями, які прозоро, чесно, відкрито провадять господарську діяльність і бізнес-стратегії їх узгоджуються з потребами, інтересами територіальної громади (зокрема, мова йде про створення нових робочих місць, екологічно безпечне виробництво, раціональне використання будь-яких місцевих ресурсів тощо).

Якщо мова йде про механізм співробітництва громад, то ще до чи у процесі ініціювання його доречно оцінити спільні проблеми і потреби потенційних учасників, розробити стратегію подальших дій разом із залученням усіх зацікавлених сторін, розробити проекти, у реалізації яких вони можуть бути зацікавлені. Офіційному ініціюванню, винесенню рішення на сесії рад, має передувати попередня домовленість сторін цього майбутнього співробітництва з основних аспектів. Серед яких: а) форма співробітництва, б) роль кожного із учасників, в) сума витрат, способи і джерела фінансування, г) строки співробітництва, д) передбачувані результати і вигоди сторін та інші суттєві умови. Тобто щоби форма співробітництва була обрана правильно, спочатку треба узгодити головну мету та завдання, вирішення яких призведе до її досягнення.

У роботі над проектом ДПП, варто оцінювати спроможність потенційного приватного партнера, у т. ч. його фінансово-економічну спроможність (і кредитну історію і інвестиційні можливості), і технічну (і управлінський досвід, і стандарти якості надання послуг). Треба забезпечити об'єктивне визначення ризиків, провести їх аналіз і розподілити між сторонами партнерства. Все це зробить

реалістичним і успішним проектом державно-приватного партнерства на всіх стадіях його підготовки і реалізації.

У разі набування високотехнологічного обладнання комунальним підприємством на умовах фінансового лізингу варто буде додатково укласти угоду про проведення спеціального навчання працівників, які будуть на ньому працювати, експлуатувати, а також додаткову угоду на сервісне обслуговування з виробником чи лізингодавцем такого обладнання.

До того як прийняти на сесії рішення міської ради про здійснення позики слід проаналізувати платоспроможність громади, здійснити прогностичні розрахунки майбутніх надходжень до місцевого бюджету, за рахунок яких стане можливим обслуговувати та погашати місцевий борг. Обов'язково потрібно визначити, на фінансування чого будуть спрямовуватись залучені кошти та оцінити, які зміни у видатковій частині місцевого бюджету визве реалізація запланованих проектів, врахувати і втрачені можливості щодо фінансування інших видатків. Виходячи з цього розробити деталізовані програми використання запозичень, обслуговування і погашення місцевого боргу. Всі ці етапи – підготовка та здійснення запозичень - мають супроводжуватись відповідною маркетинговою кампанією. Ціль її: проведення дослідження фінансового ринку до початку, під час і після здійснення запозичень, на регулярній основі; доведення переваг інвестування серед потенційних інвесторів. Слід звернути увагу на розробку базової схеми випуску позики та основні характеристики облігацій.

Місцеві гарантії слід надавати тільки тоді, коли не існує інших, прийнятних з фінансового погляду механізмів подолання ризиків за договорами позики. Комунальним підприємствам, установам слід надавати місцеві гарантії лише для економічно доцільних, інвестиційно орієнтованих проектів, які відповідають визначеним стратегічним пріоритетам громади.

З метою підготовки проекту, що фінансуватиметься у рамках програми чи за рахунок кредиту МФО, доречно проведення ряду організаційних заходів, зокрема, призначення координатора проекту, створення групи управління

проектом, формування плану заходів спрямованих на його підготовку та реалізацію. У подальшому - проведення моніторингу реалізації проекту.

У громадах ініціювати та розробляти проекти (ініціативи), до реалізації яких захоче і зможе долучитись соціально відповідальний бізнес (доведено, що КСВ зростає, коли фірми відчувають зацікавленість і підтримку з боку керівництва громади). Пошук ресурсів для співучасті і співфінансування заходів у рамках корпоративної соціальної відповідальності сприятиме досягненню більшої результативності діяльності, синергії і емерджентності у т.ч. в рамках виконання проектів корпоративної соціальної відповідальності.

Висновки до розділу 3

Зарубіжний досвід механізму та інструментів МЕР вказує на те, що державна підтримка в країні має орієнтуватися на стимулювання соціально-економічного розвитку території та посилення її конкурентоспроможності. Досягнення успішних результатів в Україні можливе при умові використання таких фінансових інструментів, які спрямовані на зменшення фіскальної допомоги на вирівнювання, тобто використання фінансових стимулів (наприклад, гранти та програми на розвиток).

Для вирішення проблем застосування механізмів та інструментів фінансування МЕР можна використовувати різні концепції. Серед них концепція економічного розвитку як економічне зростання, що супроводжується взаємною дією влади, бізнесу та громади. Об'єднання зусиль активної громади, бізнес-спільноти та влади у приватно-публічне партнерство сформує сприятливий клімат зростанню конкурентоспроможності громади та вирішить питання пов'язані з рівнем життя всіх мешканців громади. Влада та громада є двигуном для розвитку бізнесу, а бізнес – є двигуном місцевого економічного розвитку.

Ще однією концепцією розвитку громади є сприяння підприємницької активності. Тут доречним є використання різних механізмів та інструментів

фінансування МЕР. Але варто визнати, що сприяти розвитку бізнесу на місцевому рівні має держава. Так, започатковано програму 5%-7%-9% для створення та розвитку малого та середнього бізнесу. Будемо сподіватися, що це принесе результат і наша робоча сила почне повертатися до України, для започаткування власної справи. Від розвитку людського потенціалу залежить успіх громади, бо все починається з людини, з її бажання працювати, створювати бізнес, бути представником влади, тому максимальний розвиток молоді є нашим майбутнім.

Правильне використання наявних ресурсів допоможе наповнити місцеві бюджети додатковими надходженнями. Так, в Олевській ОТГ є значні запаси земель, які можна надавати в оренду і тим самим розвивати аграрну галузь і отримувати кошти за надання земель в користування.

Варто ще згадати про концепцію соціальної справедливості, яка полягає у співпраці людей у громаді. В розвинених країнах світу в людей є відповідальність перед суспільством та владою. Ніхто там не буде займатися підприємницькою діяльністю, яка може нашкодити іншим, принести збитки навколишньому середовищу.

Розглянувши досвід розвинених країн світу, а також шляхи подолання проблемних моментів механізмів та інструментів фінансування МЕР, вважаємо, що перспективою вдосконалення розвитку громад може бути:

- вдале стратегічне планування території;

- визначення механізмів та інструментів фінансування МЕР як складової стратегії розвитку громади;

- на законодавчому рівні визначення поняття місцевий економічний розвиток та його механізмів і інструментів;

- завершення процесу децентралізації та збільшення повноваження громад;

- підтримка і співпраця з активними громадськими організаціями по ініціюванню проектів;

- сприяння виведення бізнесу з тіні;

- передача контролю за підприємницькою діяльністю на місця;

створення відділу взаємодії та консультування підприємницької діяльності
у громаді.

ВИСНОВКИ

На підставі опрацьованої літератури, чинної нормативно-правової бази здійснено комплексний аналіз існуючих механізмів фінансування місцевого економічного розвитку.

1. З'ясовано, що поняття «місцевий економічний розвиток» має досить широке значення. Це зумовлено його використанням в різних науках. Світова практика розглядає місцевий економічний розвиток як комплекс інтегрованих заходів, що направлені на створення чи вдосконалення системи соціально-економічних зв'язків задля забезпечення сталого розвитку економіки певної території. Ми підтримуємо визначення фахівців, які під механізмами фінансування розуміють певну комбінацію методів та інструментів акумулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів, а за джерелами залучення коштів механізми фінансування МЕР поділяють на бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові. Що стосується інструментів фінансування МЕР, то зазначено, що їх можна використовувати для розв'язання типових економічних проблем територій. Взявши за основу європейський підхід до стратегій розвитку територій, аргументовано, що переважно вони складаються із трьох основних компонентів: підтримка бізнесу, розвиток людського капіталу та підвищення привабливості територій. Загалом ці три компоненти включають близько 30 типових інструментів економічного розвитку, в тому числі і місцевого.

2. Проаналізувавши правове забезпечення місцевого економічного розвитку, виявлено, що саме поняття МЕР законодавчо не визначено, як повною мірою не визначені й механізми та інструменти його фінансування. Відсутність системності унеможлиблює повноцінну дію механізмів фінансування місцевого розвитку (йдеться про умови та процедури застосування механізму, права та обов'язки органів місцевого самоврядування й інших суб'єктів конкретних правовідносин, гарантії прав та інтересів суб'єктів правовідносин, підстави та форми взаємної відповідальності). При застосуванні певного механізму зазвичай

доводиться спиратись на норми цілої низки законодавчих актів. Прогалини в законодавстві, неповне, неякісне або недієве визначення часто призводять до того, що окремі механізми взагалі не застосовуються на місцевому рівні. Зміни на законодавчому рівні, які вже відбулися, а саме зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, мають позитивний результат, так як ці зміни підвищили якість фінансового забезпечення територіальних громад та збільшили надходження до місцевих бюджетів. Але не менш важливим залишається прийняття змін до Конституції України, які вплине на розвиток місцевого економічного розвитку та сприятиме вирішенню багатьох питань місцевого значення, зокрема, і збільшення повноважень місцевих рад.

3. Здійснено огляд міжнародного досвіду фінансування місцевого економічного розвитку і зазначено, що в розвинених країнах світу уряд надає значну підтримку у розвитку МЕР. Визначаються райони, які потребують розвитку економіки, і фінансуються державними коштами, шляхом застосування різних механізмів та інструментів. Таким чином центральні уряди залишаються активними учасниками у сфері місцевого економічного розвитку, переважно засобами державних програм. Обґрунтовано, що місцевий економічний розвиток – це процес стратегічного партнерства місцевої влади, бізнесу та громади, направлений на прискорення темпів зростання продуктивності, заохочення інвестицій в нові та існуючі підприємства з високим потенціалом зростання та створення нових робочих місць, що формують високу додану вартість. Діяльність у сфері МЕР охоплює створення стратегій, проектів та програм, які забезпечують формування такого бізнес клімату та місцевих умов, що сприяють економічному зростанню. Вдало складений стратегічний план надає шанси території досягнути конкурентних переваг. Але такі переваги можуть бути дуже короткотривалими і локальними, якщо не враховують сучасних тенденцій та викликів глобальної «нової економіки».

4. Проведено аналіз практики застосування механізмів і інструментів фінансування місцевого економічного розвитку на прикладі Олевської громади,

яка об'єдналася однією з найперших і є найбільшою за територією громадою України.

В Олевській громаді існує стратегія розвитку, у якій визначено 3 напрями: найголовніше визначено стратегічним економічний розвиток громади (створення привабливих умов для інвесторів, розвиток малого та середнього бізнесу, розвиток туризму), а також розвиток системи життєзабезпечення та території громади (ремонт доріг, освітлення, підтримка систем водопостачання та водовідведення тощо) та створення свідомого, інформованого середовища активних громадян (розвиток молоді та дітей, створення сприятливих умов для розвитку освіти тощо). Однак у стратегії розвитку Олевської громади не наведено чітких механізмів та інструментів фінансування МЕР, не вказано як саме і за рахунок чого громада має збільшити свій економічний потенціал. Зазначено, що влада має співпрацювати з бізнесом, але не наведено способи і методи співпраці. Для того, щоб стратегічний план працював на розвиток місцевої громади, він повинен створюватись і виконуватись громадою. Тільки тоді, коли місцевий бізнес, активна громада та влада разом будуть розробниками стратегії, можна сподіватись, що мешканці сприйматимуть її як власний план дій. Влада та активна громада у цьому сенсі є драйвером формування сприятливих умов для розвитку бізнесу, а сам бізнес – драйвером місцевого економічного розвитку.

Виявлено основні проблеми, які виникають під час МЕР та його фінансування: Україна, ще не завершила реформу децентралізації, законодавчо до кінця не врегульовано питання збільшення дохідної частини місцевих бюджетів; низький рівень державної підтримки в частині фінансування місцевого економічного розвитку, а також через брак кваліфікованих кадрів, міграцію робочої сили, а наразі значна кількість біженців – працездатних. молоді і дітей виїхала з громад від війни, неофіційну зайнятість; недосконалість стратегічного планування у громаді, а саме невизначеність механізмів та інструментів фінансування МЕР, спрямованість на розвиток інфраструктури та

бюджетних установ (освіти, медицини, культури), а не на розвиток економіки, що є двигуном розвитку громади.

5. Узагальнено та адаптовано досвід зарубіжних країн у площині розвитку механізмів і інструментів місцевого економічного розвитку в територіальних громадах України. Так, у Німеччині, можна перейняти чіткий розподіл коштів між центральним та місцевими органами влади з використанням механізму «горизонтального вирівнювання», тобто визначенням особливості місцевості. А ще в Німеччині уряд надає кошти підприємствам розвинених громад для економічного ефекту, що збільшує доходи місцевості і держави, а далі держава фінансує слаборозвинені території. Досвід Словаччини показує, що громади мають бути самодостатніми завдяки ефективній бюджетній системі. А у Чехії створені агентства регіонального розвитку – головні координаційні центри проектів та програм економічного та соціального розвитку території.

6. Обґрунтовано можливості Олевської громади через призму існуючих концепцій місцевого економічного розвитку: як результату управління, як процесу сприяння підприємницькій активності, як економічного зростання, як реалізації людського потенціалу, як збереження природного і соціального середовища, як способу досягнення соціальної справедливості. Зокрема розроблені пропозиції щодо: налагодження взаємодії влади, бізнесу та громади; сприяння розвитку малому та середньому бізнесу; правильне використання ресурсів громади; повернення і розвиток людського потенціалу, а саме забезпечення якісної освіти, професійної підготовки, сприяння підвищенню якості робочих місць; досягнення соціальної справедливості; використання державних та міжнародних програм розвитку громади. Визначено перспективні механізми фінансування Олевської громади: це достатній бюджет зі зростаючими надходженнями від підприємницької діяльності, інвестиційні проекти і ДПП, міжмуніципальне співробітництво, у першу чергу, а за потреби і випуск муніципальної позики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вакуленко В., Гринчук Н., Борщ Г., Васильєва Н., Рудницька Р., Проскурнін В., Оленківська Л. Місцевий економічний розвиток. Навч. посібник: К., 2018. 103 с. URL. : http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/LED-Manual-for-trainers_June_2018.pdf.
2. Джордж Едвард (Тед) Треллер. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР / пер. з англ.: К. 2014. 22 с. URL. : http://www.mled.org.ua/media/docs/LED_Guide_2014_UKR.pdf.
3. Лисяк Л.В. Механізм фінансового забезпечення соціальних програм в Україні. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 37(1). С. 236-245. URL. : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2018_37\(1\)__34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2018_37(1)__34).
4. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. / В.В.Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук [та ін.]; за заг ред. Л.Чорнія. К.: Центр громадської експертизи, Проект “Місцевий економічний розвиток міст України”, 2013. 176 с.
5. Климаш Н.І., Багацька К.В., Дем’яненко Н.І. Бюджетна система: Навч. посіб. / За ред. Т.А. Говорушко. Л.Магнолія 2006”. 296 с.
6. Методи та механізми фінансування місцевого економічного розвитку / Борода М., Гінкул А., Рубановський К. // Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України». К., 2012
7. Білоног Т.В. Інвестиційний механізм реалізації інвестиційної політики на програмно цільових засадах URL. : [http:// www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_4/Bilonog_411. htm](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_4/Bilonog_411.htm)
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
9. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні / Біла С.О., Шевченко О.В., Кушнір М.О., Жук В.І. та ін. К. НІСД, 2013.
10. Воробей В., Кравчук К., Крижанівський В., Поліковська Ю. Інструменти економічного розвитку територій. Л. 2016. 68 с. URL. :

http://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Local_Economic_Development_Toolkit_UA.pdf.

11. Посібник з проведення конкурсів проектів ОГС за державного фінансування (український та міжнародний досвід). Київ: Ваїте, 2017. 198 с.

12. Уханова І.О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні. Монографія. Одеса, 2012.

13. Ямчук А.В. Деякі питання побудови інноваційно-інформаційних кластерів. *Проблеми науки*. 2012. № 4. С. 10 – 15.

14. Децентралізація дає можливості. URL. : <https://decentralization.gov.ua/about>.

15. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

16. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст. 141. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

17. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

18. Податковий кодекс України. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

19. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

20. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

21. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

22. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

23. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку: Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

24. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850-IV від 08.09.2005. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>

25. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2012 р. № 106. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2012-%D0%BF#n8>

26. Кушнір М. О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №1(26). С. 146–149.

27. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Вид 2-е // Пер. з англ. Львів. 2002. 416 с.

28. Васильченко Г. В. Концептуальні засади стратегій місцевого економічного розвитку в сучасних умовах глобалізації URL. : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6257>

29. Васильченко Г.В. Актуальні питання розробки стратегій місцевого розвитку. Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, 2009. № 3 (13). С. 112-121

30. Васильченко Г.В. Теоретичні аспекти ефективних стратегій місцевого розвитку. *Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. Чернівці: Книги XXI, 2009. Вип. III: Економічні науки. С. 138-152.

31. Недульман В., Санжаровський І. Розробка стратегій розвитку територіальної громади: загальні засади методики. К.: Дата банк України, 2020. 232 с.

32. Стратегія розвитку Олевської ОТГ до 2027 року. URL. : <https://olevsk-gromada.gov.ua/strategichnogo-planu-rozvitku-otg/>

33. Менеджмент європейської економічної інтеграції : [підручник] / С.М.Писаренко, Н.В. Горін, Л.А. Українець [та ін.] ; за ред. С.М. Писаренко. К. : Знання, 2012. 373 с.

34. Черничко С.Ф. Регулювання регіонального розвитку в Україні та за кордоном (досвід Німеччини). Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.15. С. 252–256., с. 253–254

35. Руденко В. В. Зарубіжний досвід фінансування місцевого самоврядування. Науковий вісник Чернівецького університету. 2018. № 478: URL. : <http://lawreview.chnu.edu.ua/статья.рнр?lang=ua и visnuk=38&статья=867>.

36. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання / За ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2010. 72 с.

37. Карпець С.Л. Світовий досвід управління регіональним розвитком. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2008. №2 (44). С. 252-258

38. Лучик С.Д. Світовий досвід формування та реалізації політики регіонального розвитку та можливості його запровадження в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.18. С. 124-131

39. Інноваційний підхід до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук та ін.; за ред. С.О. Білої. К.: НІСД, 2011. 80 с.

40. Москаленко О.М. Випереджаючий економічний розвиток: теоретико-інституціональні засади і проблеми реалізації в Україні. *Економіка України*. 2014. № 8. С. 4-18.

41. Про затвердження Порядку заміни приватного партнера (концесіонера) за договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства (концесійним договором) : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2020 № 541. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2020-%D0%BF#Text>

42. Про затвердження Порядку повернення концесієдавцю об'єкта концесії після припинення дії концесійного договору: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 621. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2020-%D0%BF#Text>

43. Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2020 № 706. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2020-%D0%BF#Text>

44. Про затвердження Порядку залучення радників для підготовки проекту, що здійснюється на умовах концесії: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 950. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2020-%D0%BF#Text>

45. Про порядок проведення концесійного конкурсу та конкурентного діалогу в електронній торговій системі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 909. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2021-%D0%BF#Text>

46. Про затвердження Порядку ведення Реєстру довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2022 № 1241. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241-2022-%D0%BF#Text>

47. Про затвердження Порядку прийняття рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2023 № 117. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2023-%D0%BF#Text>

48. Про затвердження Порядку спрямування коштів на підготовку проектів державно-приватного партнерства та виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 222. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2023-%D0%BF#Text>

49. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо застосування Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх

оцінки та визначення форми управління ними : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 07.06.2016 № 944. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-%D0%BF#Text>

50. Про затвердження Порядку подання державними партнерами (концесієдавцями) щорічного звіту про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійного договору : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 26.05.2020 № 986. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-20#Text>

51. Про затвердження Порядку конкурсного відбору незалежних експертів : Наказ Мінекономіки від 22.12.2020 № 2721. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0191-21#Text>

52. Про затвердження Методики аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства : Наказ Мінекономіки України від 14.12.2021 № 1067 URL. : <https://ips.ligazakon.net/document/re37445>

53. Програма економічного і соціального розвитку Олевської міської територіальної громади на 2021 рік. URL. : <https://olevsk-gromada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/programa-ekonomichnogo-i-soczialnogo-rozvytku-olevskoyi-miskoyi-terytorialnoyi-gromady-na-2021-rik.pdf>

54. Балдич Н. Гринчук Н. Ходько Н. Чорній Л. Глібіщук Я. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування. МЕР: сучасні концепції, моделі, та ресурси. Практичний посібник, у 5 частинах. 2020. URL. : http://pleddg.org.ua/wpcontent/uploads/2020/09/PLEDDG_LED_Finance_Guide.pdf.

55. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія / [редколегія, голова – д.е.н. В.В.Небрат] ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2023. 571 с. URL. : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>

56. Волосюк М.В. Концептуалізація забезпечення місцевого економічного розвитку: зарубіжний досвід і можливості його адаптації в Україні. БІЗНЕС ІНФОРМ. № 12. 2022. С. 154 – 163.

57. Воробей В. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: корисні поради та кращі практики. Посібник. 2021. 24 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/717/MER_2021_WEB.pdf.

58. Deming, W. E. Out of The Crisis (reissue ed. edition). Floor Cambridge, MA: MIT Press. 2018.

59. Jones, L. Japan – land of the economic miracle. Education + Training, 16(1), 7–9. 1974. URL: <https://doi.org/10.1108/eb001794>

ДОДАТОК



Рис. 1. Економічний розвиток громади

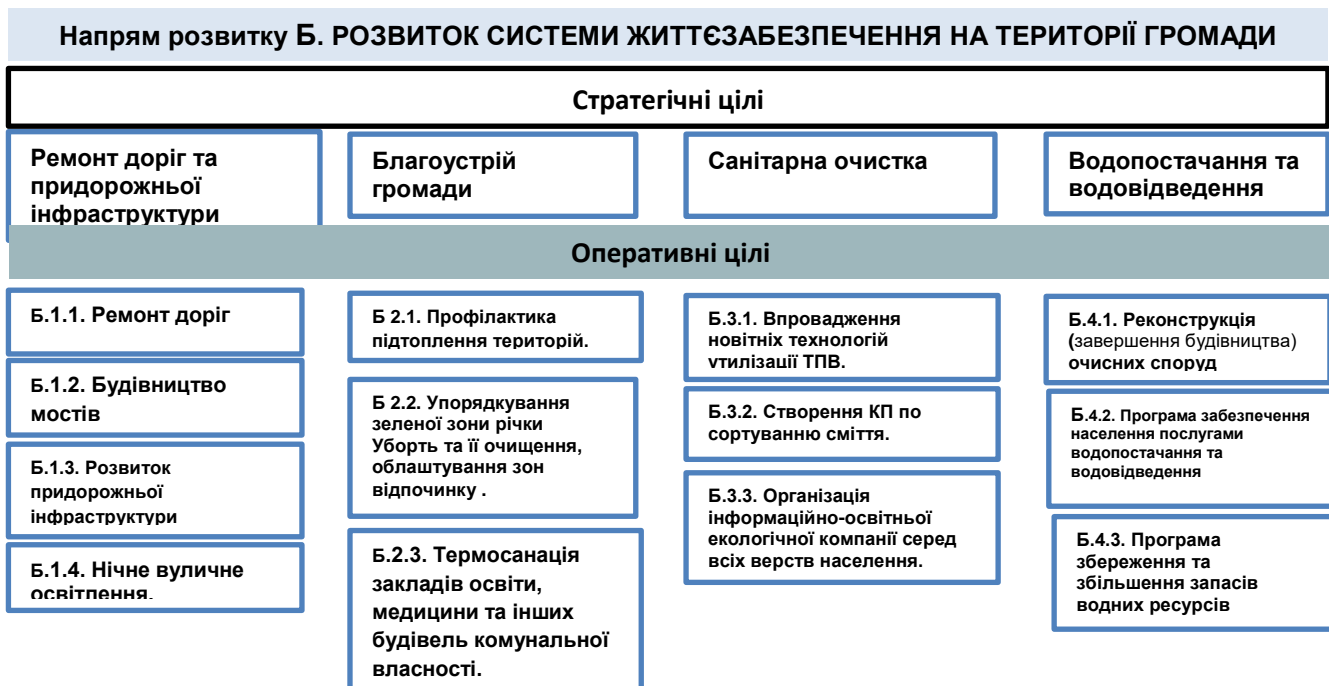


Рис.2. Розвиток системи життєзабезпечення на території громади



Рис.3. Створення свідомого, інформованого середовища активних громадян